

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

ПОСТДИПЛОМСКИ СТУДИИ-ВТОР ЦИКЛУС

ТЕЗА:

**“СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО МАРГИНАЛИЗИРАНИТЕ
ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА”**

КАНДИДАТ:

Христина Здравеска ИД:112187

МЕНТОР:

Проф.др. Блерта Ахмеди Арифи

ТЕТОВО, 2021

АПСТРАКТ

Семејното насилство претставува повреда на основните човекови права. Оваа појава е универзална, постоела отсекогаш, ја има насекаде и не може да се поврзи само со една нација, етничка група, култура или територија. Овој вид на насилнички криминалитет претставува сериозен општествен проблем, и е еден од најраспространетите облици на насилство. Се појавува во разни облици и видови и остава сериозни и долготрајни последици врз жртвата.

Целта на овој труд е анализа на домашните норми кои се однесуваат на жртвите на семејно насилство и нивната заштита, и анализа на Истанбулската конвенција како меѓународен правен инструмент кој претставува сеопфатна заштита на правата на жените и жртвите на семејно насилство. Дополнително, ќе се анализира улогата на граѓанските организации кои работат на територијата на Република Северна Македонија, услугите кои тие и ги нудат на жртвата, како и нивната важност во борбата со овој криминал во поглед на превенција и асистенција.

Посебно ќе се даде осврт на жртвата на семејно насилство која е припадник на маргинализирана група. Трудот ќе ја прикаже положбата и условите на жртвата како и влијанието на зедницата врз темната бројка на случаи на семејно насилство. Мојата цел ќе биде да се докаже дали припадниците на маргинализирани заедници и лицата од руралните средини, статистички помалку пријавуваат семејно насилство од жртвите во урбаните средини и кои се причините за тоа.

Клучни зборови: жртва, насилство, заштита, маргинализирана заедница, граѓански организации

ABSTRACT

Domestic violence is a violation of basic human rights. This phenomenon is universal, it has always existed, it is everywhere and cannot be associated with just one nation, ethnic group, culture or territory. This type of violent crime is a serious social problem, and is one of the most widespread forms of violence. It appears in various forms and types and leaves serious and long-lasting consequences on the victim.

The purpose of this paper is an analysis of domestic norms related to victims of domestic violence and their protection, and an analysis of the Istanbul Convention which is a international legal instrument that represents a comprehensive protection of the rights of women and victims of domestic violence. The role of the civil society organizations working on the territory of the Republic of North Macedonia, the services they offer to the victim, as well as their importance in the fight against this crime in terms of prevention and assistance will be additionally analyzed.

Special attention will be paid to the victim of domestic violence who is a member of a marginalized group. The paper will show the position and conditions of the victim as well as the impact of the community on the dark number of cases of domestic violence. My aim will be to prove whether members of marginalized communities and people from rural areas are statistically less likely to report domestic violence than victims in urban areas and what the reasons are.

Key words: victim, violence, protection, marginalized community, civil society organizations

СОДРЖИНА:

Апстракт.....	2
Abstract.....	3
ВОВЕД.....	6
I ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ	
ГЛАВА 1 Семејно насилство.....	8
1.1. Феноменологија - Поим	9
1.2. Правна регулација на семејното насилство.....	10
1.3. Законски норми на РСМ	12
1.3.1. Закон за семејство	13
1.3.2. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство	16
1.3.3. Закон за заштита на децата.....	18
1.3.4. Закон за бесплатна правна помош.....	19
1.4. Казнено - правни аспекти на семејното насилство	20
1.5. Истанбулска конвенција.....	24
ГЛАВА 2 Карактеристики на семејно насилство.....	28
2.1. Облици на семејното насилство.....	30
2.1.1. Насилство врз жената.....	31
2.1.2. Насилство врз мажот.....	33
2.1.3. Насилство врз децата.....	34
2.1.4. Насилство врз повозрасните личности.....	37
2.2 Видови насилство во семејството.....	38
2.2.1. Физичко насилство.....	39
2.2.2. Психичко насилство.....	41
2.2.3. Економско насилство.....	42
2.2.4. Сексуално насилство.....	43
ГЛАВА 3 Улогата на граѓанските организации во борбата со семејното насилство..	44
3.1. Улогата и заложбите на граѓанските организации.....	46

3.2.	Здруженија на граѓани кои активно работат на темата семејно насилство...	47
3.3.	Вмрежување на организации.....	50
3.4.	Статистички податоци за семејното насилство.....	52
ГЛАВА 4 Семејното насилство во маргинализираните заедници.....		54
4.1.	Поим и карактеристики на маргинализираните заедници.....	54
II ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ		
1.	Методологија.....	57
1.1.	Предмет на истражување.....	57
1.2.	Цели на истражување.....	57
1.3.	Временски и просторен опфат.....	58
1.4.	Хипотетска рамка.....	58
1.5.	Популација и примерок.....	59
1.6.	Методи и техники на истражување.....	59
1.6.1.	Теренско истражување – анкета.....	59
1.6.2.	Интервју.....	59
2.	Анализа на добиените резултати.....	60
2.1.	Проверка на хипотезите.....	79
ЗАКЛУЧОК.....		82
ПРЕПОРАКИ.....		85
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....		86
ПРИЛОЗИ		
Прилог 1 Анкетен прашалник		
Прилог 2 Прашалник за интервју		

ВОВЕД

Семејното насилство е повреда на основните човекови права. Оваа појава е универзална, постоела отсекогаш, ја има насекаде и не може да се поврзи само со една нација, етничка група, култура или територија. Овој вид на насилнички криминалитет претставува сериозен општествен проблем и е еден од најраспространетите облици на насилство. Се појавува во разни облици и видови и остава сериозни и долготрајни последици врз жртвата. Семејното насилство е најраспростанет облик на насилство од светски размери, а Република Северна Македонија не претставува исклучок од оваа разорна криминална појава.

Владеењето на правото претставува основна гранка во демократските општества и треба на сите жртви да им се гарантира можноста да ги заштитат своите права во согласност со стандардите за човекови права. Оттука потребно е сите надлежни институции да постапуваат совесно и ефикасно за да и се овозможи на жртвата на семејното насилство пристап до правда и нејзина заштита. Дополнително, каква е состојбата во Република Северна Македонија во поглед на идентификување на оваа негативна појава, пријавување до надлежните институции, нивната ефикасност и законската заштита на семејно насилство опфатени со: Кривичниот законик, Закон за семејство, Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство и сл. и Истанбулската конвенција како меѓународен документ, кој е ратификуван од страна на Република Северна Македонија.

Семејството претставува природна и основна единица во општеството а семејното насилство претставува кршење на оваа единица. Злоставувањето може да му се случи на секого без разлика на пол, вера, раса, возраст. Секој член на семејството може да биде и жртва и насилник. Семејното насилство се појавува во неколку форми и облици и постојат повеќе видови жртви. Да се биде припадник на маргинализирана заедница содржи одредени карактеристики кои ги ставаат во понеповолна положба од останатите. Најчестите последици се: сиромаштија, дискриминација, стигматизација и отфрленост од општеството, немање пристап до соодветна здравствена заштита, но и заштита од институциите. Да се биде дополнително и жртва на семејно насилство претставува состојба на општествено ниска положба и беспомошност. Дополнително сметам дека припадноста на маргинализирана заедница претставува негативен показател за зголемување на темната бројка на случаи на семејно насилство. Имајќи го во предвид

нискиот живот стандард, слабото познавање на правата и економските услови на населението, жртвите на овој вид на насилство се ставени во беспомошна ситуација.

Улогата на граѓанските организации е огромна ако се земе во предвид дека се наоѓаат во заедниците, најчесто и вработените се дел од тие заедници, постојано се достапни преку услугите кои ги нудат и луѓето повеќе им веруваат. Граѓанските организации комбинираат професионални правни услуги со активизам на заедницата, со цел на сите жртви да им се гарантира можноста да ги заштитат своите права во согласност со стандардите и правниот поредок. Дополнително, преку нивната активност на терен ја дознаваме реалната слика за состојбата со одредена појава во овој случај со семејното насилство. За да се надминат ваквите состојби, неопходно е да се најдат начини за пристап до овие групи, нивно решавање, едукација и промоција на нивните права, за овозможување на крајната цел пристап до правда. Пристапот до правна помош е клучен за обезбедување пристап до правдата, како што се правен совет, помош и застапување. Пристапите засновани на правната помош се најефективни и даваат високи резултати во обезбедувањето пристап до правда за сите граѓани.

Заштитата на жртвите на семејното насилство мора да биде приоритет на сите општествени чинители и пристапот до правда во секој ваков случај треба да биде овозможен најитно и без одлагање, а се со цел спречување на катастрофални последици по животот на жртвата а во одредени случаи и на нејзините најмили.

ГЛАВА I

СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Насилството претставува намерна употреба на физичка сила или моќ, со закана или конкретно загрозување, против себе, друго лице, група или заедница, чија последица или веројатност за последица е повреда, смрт, психолошка штета, спреченост на развој или каква било загуба.¹ Насилството е неразделен дел од човечката историја, од нејзините почетоци па се до сегашноста. Насилството може да се подели на насилство кое лицето може да си го нанесе себеси, насилство помеѓу лица и колективно насилство, а насилното делување може да биде: физичко, психичко, сексуално и емоционално. Семејното насилство претставува насилнички криминалитет кој постои од дамнешни времиња, чија застапеност не е намалена и во сегашноста, со голема веројатност дека ќе постои и во иднина.

Во минатото насилството се сметало за приватна работа и не било третирано како прашање од општествен интерес. Дотолку повеќе што оваа негативна и разорувачка општествена појава не е поврзана со територија, етникум, националност и религија. На овој вид на криминалитет не е имуна ниту една категорија на граѓани имајќи во предвид дека во педесеттите и раните шеесетти години фокус на интересирање биле децата, односно проблемот на злоставување на деца, но во 1970 години започнува сериозно да се истражува насилството врз жената во партнерските односи, а во 1980 започнува да се проучува и насилството над старите лица во семејството како категорија на граѓани жртви на овој вид на насилство.²

Она што се истакнува се последиците од насилството врз физичкото и менталното здравје и влијание врз моралитетот на жртвите од овој вид на насилство. Загрижувачки е фактот што иако последиците се катастрофални по жртвата и високата темната бројка на овој вид на насилство наспроти бројот на пријавени случаи, сепак превенцијата е таа која што потфрла во намалувањето на оваа појава.

¹WHO Global Consultation on Violence and Health. Violence:a public health priority. Geneva, World Health Organization,1996 (document WHO/EHA/SPI.POA.2)

² Кајзер, Гинтер, „Криминологија“, Скопје: Александрија, 1996.

1.1. Феноменологија – Поим

Како што претходно истакнав семејното насилство постои од дамнешни времиња, дури и не може конкретно да се посочи од кога оваа појава потекнува бидејќи сè има чувство дека е отсекогаш присутна. Не постои опфатен пристап во борбата против насилството бидејќи она што е функционално во една земја можеби не доведува до посакувани резултати во друга. Затоа пристапот треба да биде универзален и секоја нација треба да креира своја стратегија. Но, за да може една појава темелно да се проучува и да се пронајдат ефикасни пристапи за намалување на истата, потребно е детално да се осврнеме кон нејзината етиологија, односно теоретските пристапи врз кои се темели предметот на појавата на проучување.

При проучувањето на семејното насилство се употребуваат три теоретски анализи и тоа: психијатриски модел – со кој се посветува особено внимание на индивидуата на сторителот и жртвата, односно нивните особености и лични карактеристики како што се ментални болести, зависности од алкохол и психотропни супстанции, нарушувања на личноста, социопсихолошко ниво – со кој модел се ставаат во преден план надворешните влијанија на сторителот како што се односите во семејството, стресот и меѓучовечките односи и социо-културниот пристап со кој се објаснува насилството во семејството преку општествените влијанија како што се културните и традиционалните норми, нееднаквоста во општествената структура и сл.³

Често се чувствуваме беспомошно кога ќе слушваме за случај на насилство или убиство. Повеќето луѓе се свесни, а тоа го поткрепуваат и бројни студии дека голем процент од насилството и убиствата се случуваат помеѓу пријатели, роднини или познаници. Меѓутоа кога насилството се случува во интимните кругови во семејството, како може државата како институција и органите кои се надлежни да знаат и да постапуваат за истото? Насилството кое се случува во домашното опкружување, помеѓу интимните партнери или членови на семејството се нарекува семејно насилство.

Во последните пет декади теоријата на Екерс за социјалното учење претставува една од најцитираните, најдискутираните и најбараните теоретски објаснувања за криминалното однесување. Екеровата теорија за социјалното учење ги инкорпорира психолошките и

³ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.196.

социолошките процеси сеопфатно објаснувајќи го криминалот, девијантното однесување и сообразноста. Екер потенцира дека криминалното однесување се учи.⁴ Криминалното однесување се учи во комуникација со други особено во своето блиско и интимно опкружување. Согласно оваа теорија, лицата кои во текот на својот живот доживеале насилство, имаат поголема можност и тие самите да бидат насилни во домот. Децата кои биле сведоци на насилство помеѓу нивните родители или е вршено насилство врз нив од страна на родителите е поверојатно и тие самите да вршат насилство кога ќе пораснат.

Семејството е примарната институција каде луѓето ги учат улогите на сопруг и сопруга, родител и дете. Но, домот е и место каде лицата за прв пат доживуваат насилство, искусуваат разни видови на казни поради нивното однесување и учат како да го оправдаат насилството. Оној кој ги поседува ресурсите тој ја има моќта. Бидејќи најчесто „глава“ во семејството е мажот, тој почесто се појавува како извршител на делата на семејно насилство.⁵ Жената која има малку социјални ресурси и која зависи од мажот најмногу за својата економска состојба, ја прави зависна од мажот а со тоа и нејзиното двоумење за напуштање на насилната заедница. Најголем придонес во тоа има и постоењето на деца за кои треба да се грижи. Зависноста значи дека тие имаат помалку опции и средства кои може да им помогнат да се соочат со или да го сменат однесувањето на нивниот маж. Меѓукултурните истражувања сугерираат дека општествата со посилен идеологии за машка доминација имаат повисока стапка на семејно насилство.⁶

1.2. Правна регулација на семејното насилство

Семејното насилство е предмет на регулација на бројни домашни и меѓународни законски регулативи, конвенции и стратегии. Овие документи ја потенцираат потребата од решавање на основните причини на семејното насилство и да се зајакнат мултисекторските одговори за жртвите на овој вид на насилство. Исто така, придонесуваат и на напорите за застапување, како што се кампањите на меѓународните организации за да стави крај на семејното насилство. Она што е сигурно е дека е потребно дејствување. Во справувањето со овој криминалитет потребно е вклучување на повеќе

⁴ Akers, L. Ronald "Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application", third edition, Los Angeles, CA: Roxbury, 2000

⁵ Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>, пристапено 23.04.2021 год.

⁶ Intimate partner violence: causes and prevention, Rachel Jewkes, available at <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2802%2908357-5>, пристапено 28.04.2021 год.

сектори од општествениот живот како што е здравствениот сектор кој има особено важна улога, со оглед на сериозни здравствени ризици со кои се соочуваат жртвите на семејното насилство и нивните семејства. Доста клучен елемент претставуваат директните услуги, како што се услугите за ментално здравје, услуги за решавање на насилството и зголемување на капацитетите за одговор на семејно насилство. Секако, ниту еден одговор на јавното здравство не е комплетен без превенција. Семејното насилството може и треба да биде спречено. За да биде спречено потребно е доследно да се применуваат законските одредби.

Во Република Северна Македонија семејното насилство се регулира со повеќе законски решенија и тоа: Закон за семејство, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Кривичен Закон, Закон за заштита на децата и Закон за бесплатна правна помош.

Од страна на меѓународните документи со кои се врши регулација на овој криминалитет се:

- Конвенција на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005);
- Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007);
- Препорака Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;
- Препорака CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966);
- Конвенцијата на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (“CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999);
- Конвенција на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000);
- Конвенција на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006);
- Женевска Конвенција (IV) која се однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата;

- Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (позната како Истанбулската конвенција)⁷, Истанбул, 11.V.2011, на која ќе посветам подетално внимание подолу во трудот.

1.3. Законски норми на РСМ

За разлика од повеќето држави во светот во кои општествената, стручната и научната јавност се занимаваат со семејното насилство, во Република Северна Македонија за овој проблем првпат се проговори во 1994 година од страна на невладините женски и други организации кои почнаа масовно да се формираат во овој период.⁸ Истите овие организации се и првите кои воведоа и СОС линии за помош и поддршка на жртвите на семејно насилство. Државата во овој период не беше заинтересирана да се занимава со оваа појава и истата да ја следи дотолку повеќе и што не нудеше законски решенија за заштита од истата. Отсуството на официјални податоци од страна на институциите за раширеноста на појавата, видовите и последиците претставуваа отежнителна околност, бидејќи немајќи податоци за една појава е како борба со нешто што е невидливо а сепак знаеме дека постои.

Семејното насилство за првпат е инкриминирано во Кривичниот законик во 2004 година, каде се дефинира дека “Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.”⁹ Дополнително семејното насилство беше инкриминира и во повеќе членови во делот на Кривичните дела против животот и телото.

Денес правната регулација на семејното насилство во Република Северна Македонија има направено исклучителен напредок и оваа појава е инкриминирана во повеќе закони и законски одредби и тоа:

⁷ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, види повеќе: <https://rm.coe.int/168046253a>

⁸ Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија – ЕСЕ, Скопје, 2000 година

⁹ Член 122 т. 19 од Кривичен законик, Службен весник на Република Македонија" број 19/2004

- Кривичен законик;
- Закон за семејство;
- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство;
- Закон за заштита на децата;
- Закон за спречување и заштита од дискриминација;
- Закон за бесплатна правна помош.

1.3.1. Закон за семејство

Овој закон е од исклучително значење кога зборуваме за семејното насилство бидејќи со него се уредуваат бракот и семејството, односите во бракот и семејството, одредени облици на посебна заштита на семејството, како и семејното насилство и постапката за изрекување на привремена мерка за заштита од семејно насилство.¹⁰

Семејството е животна заедница на родители и деца и други роднини, ако живеат во заедничко домаќинство.¹¹ Со овој член се дефинира поимот на семејството како и членовите на истото, дополнително утврдувајќи дека членовите на семејството треба да живеат заедно и да формираат заедничко домаќинство. Поимот домаќинство не е конкретизиран во овој закон па од оваа причина во пракса се појавуваат случаи на насилство во семејството, во кои поради неконкретизирање на овој израз, останува овие изолирани случаи да се водат како насилство, а не како семејно насилство. Понатаму, се регулираат односите во семејството и нивната заснованост врз рамноправност, заедно почитување, меѓусебно помагање и издржување и заштита на интересите на малолетните деца.¹² Последователно, воведена е обврската на Републиката да обезбеди посебна заштита на семејството, мајчинството, децата, малолетните лица, децата без родители и децата без родителска грижа како и обврска Републиката да обезбеди заштита од семејно насилство.¹³ Од оваа законска одредба јасно се утврдува обврската на државните органи да обезбедат заштита на жртвите на семејното насилство.

Во законот за семејството, семејното насилство е установено во глава VI-A насловена како СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО. Оваа глава започнува со забраната за секаков вид на

¹⁰ Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 г.

¹¹ Член 2, Ibid.

¹² Член 3, Ibid.

¹³ Член 4, Ibid.

насилство меѓу членовите на семејството, без оглед на пол и возраст. Последователно во член 94-в се дефинира семејното насилство како “малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема: брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство; поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството; браќа и сестри, полубраќа и полусестри; постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена.¹⁴

Во улога на сторител или жртва може да се јави било кое лице кое е наведено во член 94-б од Законот за семејството. Единствена разлика се јавува кај жртвата, која е без ограничување на пол и возраст.

Улогата на Центрите за социјална работа во заштитата и превенцијата на жртвите на семејно насилство како стручна установа со јавни овластувања која извршува работи од социјалната заштита е изразена со превземањето на мерки за заштита. Центрите за социјална работа преку своите општински центри секогаш кога ќе добијат сознание од страна на граѓани, службени или правни лица, се должни да превземат мерки за заштита на жртвите на семејно насилство.¹⁵

Центарот за социјална работа секогаш кога има сознанија дека постои семејно насилство ги презема следниве мерки на заштита:

1. обезбедува нужно сместување за лицето - жртва на насилството, кое може да трае најмногу шест месеци, со можност за продолжување за уште шест месеци;
2. обезбедува соодветна здравствена заштита;
3. обезбедува соодветна психо-социјална интервенција и третман;
4. ги упатува во соодветно советувашиште;

¹⁴ Член 94-б став 2, Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 г.

¹⁵ Член 94-г став 1, Ibid

5. доколку во семејството има дете кое е на редовно школување, помага за продолжување на редовното образование;
6. го известува органот за прогон;
7. дава секаков вид на правна помош и застапување;
8. покренува постапки пред надлежниот суд и презема мерки кои произлегуваат од односите меѓу родители и деца;
9. по потреба поднесува барање до судот за изречување на привремена мерка за заштита
10. презема други мерки за кои ќе оцени дека се неопходни за решавање на проблемот.¹⁶

Центарот за социјална работа има водечка улога во заштита на жртвата која пријавила семејно насилство. Заштитата на лицето кое се осмелило да пријави до надлежните органи дека е жртва на семејно насилство е исклучително важна, бидејќи причината поради која темната бројка на овие случаи е многу повисока од бројката на пријавени случаи претставува стравот од реваншизам, зголемувањето на интензитетот на насилството и недовербата во институциите односно фактот што жртвата верува дека “никој не може да ми помогне“ или “никој не може да го спречи да ме повреди“. Што откако ќе го пријавам? Ќе го налутам уште повеќе? Каде ќе одам? -се само дел од прашањата кои секојдневно се провлекуваат низ главата на жртвата. Центарот за социјални работи е должен на барање и со согласност на жртвата да поднесе предлог за изрекување на привремена мерка на заштита до надлежниот суд, вклучително и да предложи мерка која смета дека ќе ја постигне очекуваната цел поради која истата се очекува да се изречи.¹⁷

Надлежниот суд има на располагање широка палета на мерки за заштита со која може на жртвата да и помогне и да го заштити нејзиното физичко и психичко здравје. Судот по предлогот за изрекување на привремени мерки е должен да постапи веднаш и во рок од седум дена од денот на приемот на барањето да донесе одлука, освен во случаи кога постои основано сомнение дека постои сериозна опасност по животот и здравјето на член од семејството, судот ќе донесе одлука во рок од 24 часа.¹⁸ Времетраењето на изречената

¹⁶ Член 94-г став 5, Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 год.

¹⁷ Член 94-д, Ibid

¹⁸ Член 44 став 2,3, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

привремена мерка за заштита од семејно насилство изнесува најмалку три месеца, а најмногу една година, со можност за пролжување на барање на Центарот за социјална работа доколку семејното насилство продолжи и по истекот на изречената мерка.¹⁹

1.3.2. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство

Како предмет на овој закон претставува заштитата на жените од сите форми на родово-базирано насилство и жртвите на семејно насилство, услугите за заштита, меѓусебната соработка помеѓу надлежните институции, мерките за превенција и собирањето на податоци.²⁰ Цел на Законот освен заштитата претставува и превенцијата и мерките и активностите кои се превземаат за заштита на жртвите во согласност со основните човеки права. Овој закон содржи 19 глави и 114 членови и е водечки инструмен во заштитата на жените, семејното насилство и родово базираното насилство, давајќи обврска на останатите законски решенија коишто содржат одредби кои се однесуваат на спречување и заштита од родово-базирано насилство и семејно насилство да се усогласат со истиот.

Во членот со дефиниции законот дава јасни и прецизно дефинирани поими за тоа што претставува родово базирано насилство, семејно насилство, жртва, дискриминација и бројни други поими кои се предмет на регулација согласно овој закон. Така под поимот "Семејно насилство" се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко, физичко или економско насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, вклучувајќи и закани за такви дејствија, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема сегашен или поранешен брачен другар, вонбрачен партнер или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.²¹ Оваа доста широка и опфатна дефиниција ги вклучува сите форми на насилство кое жртвата може да ги претрпи од страна на насилникот како и конкретизирање на тоа кој се може да биде жртва. Како жртва во смисла на овој закон е секое физичко лице кое е изложено на

¹⁹ Член 94 з, Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 год.

²⁰ Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

²¹ Член 5 т.3, Ibid.

насилство врз жените, родово базирано насилство врз жените и семејно насилство, додека сторител претставува секое физичко лице кое ги извршило горенаведените дејствија.²²

На државните органи и сите инволвирани кои актери им се наметнува обврската да преземаат превентивни мерки и активности за да спречување на какво било дејствие на родово – базирано насилство врз жените, вклучувајќи го и семејното насилство, како и преземање на сите соодветни законодавни, управни, судски и други мерки за заштита на жртвите, истражување и казнување на сторителите. Дополнително, се истакнува итното постапување на институциите со посебно внимание на интересите на жртвата.

Во втората глава насловена како “Видови на родово - базирано насилство врз жените и семејно насилство“ од член 9 до член 18 се наброени видовите и тоа: физичко насилство, психолошко насилство, демнење, економско насилство, сексуално насилство, сексуално вознемирување, присилен брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и присилна стерилизација и трговија со луѓе. Меѓутоа за видовите на семејно насилство подетално се задржувам подолу во трудот.

Во насока на усвојување на ефективни, сеопфатни и координирани политики што ги поставуваат правата на жртвата во центарот, Собранието на Република Северна Македонија, на предлог на Владата на Република Северна Македонија, усвојува Национална стратегија за превенција и заштита од насилство врз жените и семејното насилство.²³

Владата формира и Национално координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејно насилство.²⁴ Обврските на ова тело главно се насочени кон координација на работата на институциите во делот на превенцијата и заштита од родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство и мониторирање на спроведувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното

²² Член 5 т.8 и т.9, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година.

²³ Последната Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство од страна на Министерство за труд и социјална политика, е донесена за периодот од 2012-2015 год. види повеќе: https://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf , пристапено 11.05.2021 год.

²⁴ Член 15, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година,

насилство. Во делот на делокругот на ова тело спаѓаат и мониторинг на националните политики од областа на родово-базирано насилството врз жените и семејното насилство, како и состојбата со родово-базирано насилството врз жените и семејното насилство во државата.

Субјектите од државните институции се должни да прибираат статистички податоци за состојбата со родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство²⁵, врз основа на пол, род, возраст, припадност на заедница, живеалиште и други податоци а во согласност со Законот за заштита на личните податоци и истите кои не содржат лични податоци, се должни во обработена форма јавно да ги објават на своите веб-страници, а со цел следење на состојбата со семејното насилство.

Законот ја потенцира потребата и важноста од превенција која има водечка улога во борбата со семејното насилство. Од исклучителна важност има донесувањето на превентивни мерки, активности и кампањи за препознавање на последиците и совети за превенција од насилство.

1.3.3. Закон за заштита на децата

Овој Закон претставува основен инструмент со кој се заштитуваат децата преку обезбедување на определени права, средства и облици за заштита.²⁶ Со него “се

²⁵ Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

²⁶ Закон за заштита на децата, консолидиран текст, февруари 2021 година,

Консолидираниот текст на Законот за заштита на децата ги опфаќа: Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.23/13; Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.12/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.44/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.144/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.10/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.25/15), Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.150/15), Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.192/15; Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.27/16); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.163/17; Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.21/18“); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.198/18); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Северна Македонија“ бр.104/2019); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Северна Македонија“ бр.146/19) и Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Северна

забрануваат сите облици на сексуално искористување и сексуална злоупотреба на децата (вознемирување, детска порнографија, детска проституција), насилно подведување, продажба или трговија со децата, психичко или физичко насилство и малтретирање, казнување или друго нечовечко постапување, сите видови на експлоатација, комерцијално искористување и злоупотреба на децата со кои се кршат основните човекови слободи и права и правата на детето.²⁷

1.3.4. Закон за бесплатна правна помош

Овој закон на жртвите на семејно насилство им овозможува правна заштита во сите процеси на правна помош и тоа примарна и секундарна правна помош. Целта на овој закон е да се овозможи и унапреди правото на физичките лица на пристап до правда и правична судска заштита.²⁸ Жртвите на семејно насилство можат да добијат иницијален правен совет за правото на користење на бесплатна правна помош, општа правна информација и совет, помош при комплетирање на барањето за секундарна правна помош, помош при пополнување на формулари, и обрасци издадени од управен орган во управна постапка за заштита на жртви на родово базирано насилство и семејно насилство.²⁹ Овие услуги жртвите можат да ги побараат во подрачните одделенија на Министерството за правда, Правните клиники и Здруженијата на граѓани кои согласно овој Закон се регистрирани даватели на бесплатна правна помош. Законот предвидува исполнување на одредени услови за одобрување на секундарна правна помош, во случаите кога е потребна стручна правна помош од адвокат. Како исклучок од овие услови се јавува барателот жртва на семејно насилство кој поради потреба од покренување и застапување во постапка за изрекување на привремени мерки за заштита од семејно насилство пред надлежен суд, секундарната правна помош ќе му биде одобрена само доколку барателот приложи потврда дека е евидентиран како жртва на семејно насилство.³⁰ Тоа значи дека жртвата мора да има поднесено пријава за семејно насилство до надлежните институции. Дополнително, постапката за испитување на

Македонија“ бр.275/19 и Законот за дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Северна Македонија“ бр.311/20).

²⁷ Член 12 т.2 Закон за заштита на децата, консолидиран текст, февруари 2021 година,

²⁸ Член 2 т.1, Закон за бесплатна правна помош, донесен на 16 мај 2019 г., објавен во Службен Весник на РСМ на ден 22.05.2019 година

²⁹ Член 2 т.1, Ibid

³⁰ Член 20, Ibid.

барањето на барател евидентиран како жртва на семејно насилство е итна и изнесува два дена, наспроти редовната постапка во која Министерството за правда има рок од 15 дена да одлучи по барањето.

1.4. Казнено - правни аспекти на семејното насилство

Под поимот семејно насилство Кривичниот закон подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.³¹

Поимот семејство ги опфаќа брачниот другар, вонбрачниот другар, децата, родителите, браќата и сестрите и други роднини со кои лицето живее во семејна заедница.³² Кривичниот законик дава дефиниција на поимот жртва под која се подразбира секое лице кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на неговите основни слободи и права како последица на сторено кривично дело.³³ Истата точка го дефинира и поимот дете-жртва кој подразбира малолетно лице до 18 години.

Согласно македонското законодавство, физичкото насилство се санкционира со кривичните дела против животот и телото, потоа, психолошкото насилство се санкционира со кривичните дела против слободите и правата на човекот, додека пак сексуалното насилство се санкционира со кривичните дела против половата слобода и половиот морал.³⁴

³¹ Член 122 т.21, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

Пречистениот текст ги содржи следните измени и дополнувања на законот објавени во „Службен весник на Република Македонија“ број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11, 185/11, број 142/12, број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14.

³² Член 122 ст.25, Ibid

³³ Член 122 ст.22, Ibid

³⁴ Адвокат М-р Димковска И., Научен труд, Семејно насилство и неговите видови, Ноември, 2019 год.

Во посебниот дел насловен како КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТОТ И ТЕЛОТО Физичкото насилство е санкционирано со кривичните дела:

Убиство како потешка квалификација за која се предвидува казна затвор од најмалку десет години или со доживотен затвор за тој што друг ќе лиши од живот при вршење на семејно насилство.³⁵ Последицата од извршување на ова дело претставува настапување на смрт на жртвата на семејно насилство. Помеѓу дејството на извршување и последицата – смртта, треба да постои причинска врска. Кривичното дело се врши со директна или евентуална умисла, а мотивот за извршување на делото не е составен дел на суштината на ова дело, меѓутоа тој може да претставува отежнувачка околност при одмерување на казната спрема сторителот.³⁶

Убиството на миг претставува следна квалификација “Тој што друг ќе лиши од живот на миг, доведен без своја вина во состојба на силна раздразнетост со напад или со тешко навредување или како последица на семејно насилство од страна на убиениот ќе се казни со затвор од една до пет години.”³⁷ Законското битие на ова кривичното дело пропишува дека обвинетиот го сторил кривичното дело во состојба на силна афективна раздразнетост, делувал афективно-импулсивно и не бил во состојба логично да размислува, да расудува и да раководи со своите постапки како последица на семејното насилство. Ова кривично дело се донесува врз миговна умисла и донесување брза и ненадејна одлука да се изврши делото, кога сторителот се наоѓа во состојба на силна раздразнетост без своја вина.

Следна кривична инкриминација претставува **телесната повреда и тешка телесна повреда** направена за време на вршење на семејно насилство. Насилникот најчесто насилството го извршува со нанесување на телесни повреди на жртвата. Законодавецот за телена повреда определува казна затвор од 6 месеци до 3 години за кривичното дело телесна повреда и казна затвор од 1 до 6 години за кривичното дело тешка телесна повреда. Кривичниот законик согласно член 131 став 6, и дава олеснителна околност на

³⁵ Член 123 ст.2 т. 2, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

³⁶ Михов С., Кривичноправна заштита на жените жртви на семејно насилство Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, 2019, стр.7

³⁷ Член 125, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

жртвата на семејно насилство, доколку во состојба на силна раздразнетост предизвикана во миг на семејното насилство му нанесе тешки телесни повреди на насилникот.

Во следниот дел насловен како КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ СЛОБОДИТЕ И ПРАВАТА НА ЧОВЕКОТ И ГРАЃАНИНОТ, во делот на семејното насилство законодавецот ги уредува делата: присилба, противправно лишување од слобода и загрозување на сигурноста.

Присилба претставува кривично дело кое го врши тој што со сила или со сериозна закана ќе присили друг да стори или да не стори или да трпи нешто.³⁸ Суштината на ова дело јасно укажува дека насилникот влијае врз жртвата, на нејзиното однесување односно доколку жртвата не била присилена да стори или не стори некое дејствие или трпи некакви последици, немало истите да ги реализира.

Противправно лишување од слобода согласно член 140 став 2 претставува кривично дело што во своето битие содржи дејствија на противправно затворање, држење затворен или на друг начин некому ќе му ја одземе или ограничи слободата на движење. Насилникот го врши ова дело врз жртвата на семејно насилство со нејзино затворање против нејзината волја или со држење на жртвата на семејно насилство затворена или со одземање или ограничување на слободата на движење.³⁹ Насилникот на жртвата ѝ ја ограничува слободата на движење на начин што најчесто не ѝ дава на жртвата на семејното насилство да ги посетува своите најблиски, родители, браќа и сестри или пак блиски пријатели и пријателки од работната средина.⁴⁰

Загрозување на сигурноста претставува кривично дело со кое “Тој што ќе ја загрози сигурноста на друг со сериозна закана дека ќе нападне врз неговиот живот или тело или животот или телото на нему блиско лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до шест месеци.”⁴¹ Со ова дело насилникот при вршењето на семејното насилство и се закнува на жртвата дека ќе го загрози нејзиниот живот или и се заканува по животот или телото на нејзини блиски лица.

³⁸ Член 139 ст.1, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

³⁹ Михов С., Кривичноправна заштита на жените жртви на семејно насилство Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, 2019, стр.6

⁴⁰ Ibid, стр.6

⁴¹ Член 144 ст. 2, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

Во делот на КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ ПОЛОВАТА СЛОБОДА И ПОЛОВИОТ МОРАЛ, инкриминирани се кривичните дела: силување, обљуба со злоупотреба на положбата и посредување при вршење на проституција.

Силување претставува кривично дело кое е дефинирано како “тој што друг со употреба на сила или закана дека непосредно ќе нападне врз неговиот живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице, ќе го присили на обљуба“.⁴² Со оваа одредба жртвата на семејно насилство не смее да биде присилена да има полово општење со својот партнер, односно таа своеволно одлучува во какви односи ќе биде со својот брачен или вонбрачен другар, а истиот треба да ја почитува одлуката и да не употребува сила или закана по нејзиниот или животот на нејзините блиски лица.

Посредување при вршење на проституција согласно Кривичниот законик проституцијата во Република Северна Македонија не претставува кривично дело, туку претставува прекршок против јавниот ред и мир. Меѓутоа посредувањето при вршење на проституција при вршење на семејно насилство е кривично дело со кое се казнува со казна затвор, дефинирано како “Тој што врбува, наведува, поттикнува или намамува лице на проституција или тој што на кој и да е начин учествува во предавање на лице на друг заради вршење на проституција, заради заработувачка му овозможува на друг користење на сексуални услуги, заради заработувачка со сила или сериозна закана за употреба на сила ќе присили или со измама ќе наведе друго лице на давање сексуални услуги при вршење на семејно насилство“.⁴³

Претходно излистаните кривични дела кои се инкорпорани во кривичниот законик, а извршени како чин на семејно насилство, претставуваат дела чиј кривичен прогон се извршува по службена должност со исклучок на кривичното дело “телесна повреда“ чие гонење се превзема по предлог на жртвата. За надлежните органи да постапуваат согласно своите надлежности и да ги спроведуваат законските решенија потребно е овие случаи да се пријават. По пријавувањето, Министерството за внатрешни работи заедно со Јавното Обвинителство, почитувајќи ги законските решенија ќе ги превземат потребните дејствија во рамки на своите надлежности во насока на заштита на жртвата на семејното

⁴² Член 186, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

⁴³ Член 131 ст.3, Ibid

насилство и изведување на насилникот пред надлежен суд и досудување на правична казна.

1.5. Истанбулска конвенција

Водени од меѓународните документи со кои се врши регулација на семејното и родово базираното насилство,⁴⁴ зголемениот број на судска пракса на Европскиот суд за човекови права во полето на насилството врз жените, препознавајќи ги нееднаквите односи на моќ помеѓу жените и мажите, изложеноста на жените и девојчињата на сериозни форми на насилство како што е домашно насилство, силување, сексуално вознемирување, присилен брак, и останати дејствија кои претставуваат сериозно кршење на човековите права, домашното насилство кое несразмерно ги погаѓа жените, но и фактот дека мажите исто така можат да бидат жртви на домашно насилство а децата се и жртви сведоци на насилство во семејството, државите членки на Советот на Европа и другите потписници, ја потпишаа Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство.⁴⁵ Оваа конвенција беше потпишана на 11 мај 2011 година во градот Истанбул во Република Турција, поради што е позната како Истанбулска конвенција. Република Северна Македонија беше помеѓу првите кои ја потпишаа конвенцијата. Конвенцијата беше ратификувана од страна на Собранието на Република Северна Македонија на 22.12.2017 година, а стапи на сила на 01.07.2018 година.⁴⁶ Конвенцијата содржи 12 поглавја и 82 членови. Целите на оваа Конвенција се:

1. заштита на жените од сите форми на насилство и спречување, гонење и елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;
2. да придонесе во елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и да промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите, вклучувајќи и преку зајакнување на жените;
3. да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на насилство врз жените и домашно насилство;

⁴⁴ Види повеќе погоре во трудот, дел. 1.2. Правна регулација на семејното насилство, стр. 11

⁴⁵ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, види повеќе: <https://rm.coe.int/168046253a>, пристапено 12.05.2021 год.

⁴⁶ Закон за ратификација на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, „Службен весник на Република Македонија“. бр.198/2017

4. да промовира меѓународна соработка во поглед на елиминирање на насилството врз жените и домашното насилство;
5. да обезбеди поддршка и помош на организации и на органите за спроведување на законот за ефективна соработка со цел да усвојат интегриран пристап за елиминација на насилството врз жените и домашното насилство.⁴⁷

Кога станува збор за областите на примена на Конвенцијата, јасно е нагласено дека истата се однесува на сите форми на насилство врз жените, вклучувајќи и домашно насилство, со препорака страните потписнички истата да ја применуваат на сите жртви на домашно насилство со посебно внимание на жените жртви на родово засновано насилство. Истанбулската конвенција под домашно насилство ги препознава сите акти на физичко, сексуално, психичко и економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.⁴⁸ Конвенцијата им налага на Страните да ги преземаат сите потребни мерки за усвојување и спроведување на ефективни, сеопфатни и координирани мерки за спречување и борба против сите форми на насилство, вклучувајќи го и домашното насилство, кои се опфатени со Конвенцијата. Дополнително се потенцира соработката помеѓу сите релевантни агенции, институции и организации.

Кога станува збор за превенција, Истанбулската конвенција во главата под реден број три ја истакнува обврската на Страните да ги преземаат потребните мерки за промовирање промени во општествените и културните шаблони на однесување, преземање на сите потребни мерки за спречување на сите форми на насилство, поттикнување на сите членови на општеството активно да учествуваат во спречувањето на сите форми на насилство коишто се опфатени со Конвенцијата, како и превземање на сите потребни мерки за промовирање на програми и активности за јакнење на жените.⁴⁹

⁴⁷ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 2011, стр.4

⁴⁸ Член 3 т.б, стр.5, Ibid

⁴⁹ Член 12 т.б, Ibid

Превенцијата се врши во следниве аспекти:

- Подигање на свеста - редовна промоција преку кампањи и програми подигање на свеста, вклучувајќи ја и соработката со националните институции за човекови права и телата за еднаквост, организациите на цивилното општество и невладините, а особено женските невладини организации.⁵⁰
- Образование - воведување на наставен материјал за прашања како еднаквост меѓу жените и мажите, нестереотипни родови улоги, заемна почит и родово засновано насилство врз жените во формалните наставни програми на сите нивоа на образование.⁵¹
- Обука на професионалци - обучување на професионалци кои постапуваат со жртви или со сторители на сите акти на насилство за спречување и откривање на таквото насилство, потребите и правата на жртвите и заштита на жртвата од секундарна виктимизација.⁵²
- Превентивни интервенции и програми на третман - воспоставување или поддржување програми чија цел е да се научат сторителите на домашно насилство да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи, и третман на сторители кои имаат за цел спречување на сторителите да го повторат делото.⁵³
- Учество на приватниот сектор и на средствата за јавно информирање – поттикнување на приватниот сектор, секторот за информатичко-комуникациска технологија и средствата за јавно информирање, да учествуваат во развивање и промовирање вештини помеѓу децата, родителите и просветните работници за тоа како да се справат со новата информатичко-комуникациска средина која дава пристап до деградирачка содржина од сексуална или насилна природа.⁵⁴

Во делот на материјалното право Истанбулската конвенцијата ги утврдува следните инкриминации: право на жртвите да побараат **обештетување** од сторителите на кривичното дело, безбедност на жртвата или децата при спроведувањето на секое право на посета или на **старателство**, ништовност на **браковите склучени под присила** и

⁵⁰ Член 13, Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 2011 год.

⁵¹ Член 14, Ibid

⁵² Член 15, Ibid

⁵³ Член 16, Ibid

⁵⁴ Член 17, Ibid

истите да се поништат или разведат без финансиско или административно оптоварување за жртвата. **Психичкото насилство** се инкриминира како намерно однесување со кое сериозно се нарушува психичкиот интегритет со употреба на присилба или закана, додека **демнењето** се инкриминира како повторено заканување што предизвикува лицето да се плаши за својата безбедност. Под **сексуално насилство** вклучувајќи и силување се инкриминира секое намерно однесување од сексуална природа без согласност на жртвата, вклучително и акти извршени врз поранешни или сегашни сопружници или партнери.⁵⁵ Намерното присилување на возрасен или дете да стапат во **присилен брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и присилна стерилизација** претставуваат предмет на кривична или друга законска санкција, како и **сексуалното вознемирување** изразено преку несакано вербално, невербално или физичко однесување од сексуална природа со цел повреда на достоинството на лицето, создавајќи заплашувачка, понижувачка или навредлива средина. **Помагање или поттикнување и обид** на претходно наброените кривични дела исто така подлежи на кривична санкција.

Државите потписнички се обрзани меѓусебно да соработуваат преку примена на одредбите на Конвенцијата, релевантни важечки меѓународни и регионални инструменти за соработка во граѓански и кривични предмети, како и договори постигнати врз основа внатрешни закони, заради: спречување, борба и гонење на сите форми на насилство опфатени со Конвенцијата; заштитување и обезбедување помош на жртвите; истраги или постаки во врска со кривичните дела утврдени во согласност со оваа Конвенција и извршување релевантни граѓански и кривични пресуди изречени од судските власти на Страните, вклучувајќи и мерки за заштита.⁵⁶

⁵⁵ Член 36, Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 2011 год.

⁵⁶ Член 62, Ibid

ГЛАВА II

КАРАКТЕРИСТИКИ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Семејството е примарна општествена заедница која има репродуктивна, воспитна, општествена и заштитна улога.⁵⁷ Односите во семејството се засноваат врз рамноправност, заемно почитување, меѓусебно помагање и издржување и заштита на интересите на малолетните деца.⁵⁸ Но, клиничките искуства и емпириските истражувања укажуваат дека семејството како темелна единица на општеството не е само поддржувачко опкружување кое овозможува емоционална, социјална и материјална поддршка на нејзините членови, туку може да биде и насилно опкружување во кое најбрутално се кршат темелните човечки права.⁵⁹ Семејното насилство најчесто вклучува употреба на контролирачко однесување, на една личност кон друга со која се наоѓа во близок однос или семејна врска, а кое може да биде опасно по животот. Семејното насилство секогаш претпоставува злоупотреба на моќ во релации кои се темелат на нееднаквост.⁶⁰

Карактеристики на семејното насилство се:

- најчесто како жртви на семејно насилство се јавуваат жените, децата и старите лица;
- жртва на семејно насилство може да се стане во секој период од животот и тоа од најрано детство до длабока старост;
- постои пренос на насилството во семејството помеѓу родителите и децата. Количината на насилство кое се доживува во детството е фактор за развивање и користење на насилството кај возрасните.
- последиците од насилството се разни и влијаат на физичкото и психичкото здравје на оние кои се директни или индиректни жртви на истото.

⁵⁷ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, Август, Штип, Скопје, 2007

⁵⁸ Член 3, Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 год.

⁵⁹ Види повеќе: <https://semejnonasilstvo.org.mk/shto-e-semejno-nasilstvo/> пристапено 15.05.2021 год.

⁶⁰ Ibid, пристапено 15.05.2021 год.

Насилството има своја динамика и се појавува во три фази⁶¹ и тоа:

Прва фаза: Зголемување на тензијата

- насилникот е фрустриран и станува се повознемирен, љубоморен и вербално навредува;
- тензијата помеѓу партнерите се зголемува;
- жртвата не го признава стравот, ниту лутината и постоењето на насилството;
- жртвата можеби ќе ја преземе одговорноста за било кој проблем и ќе се труди да го одржи мирот.

Втора фаза: Стадиум на акутно насилство

- тензијата станува неподнослива за жената;
- насилството е најсилно во ова време. Често жртвата и насилникот контактираат со полицијата, и/или советниците;
- во овој период главна цел на жртвата е да го преживее насилството; бегането се чини невозможно жртвата често станува молчелива надевајќи се дека “бурата ќе престане”;
- жртвата може да прејде на страна на насилникот и да не соработува со никој којшто сака да помогне.

Трета фаза: Стадиум на меден месец

- насилникот се кае и често е многу љубезен и пријатен;
- насилникот ветува дека ќе се промени и дека повеќе нема да се случи истото

Третата фаза изгледа како фаза во која жртвата може да се опорави од претходно насилство, сепак најчесто насилникот набргу продолжува во уште поголем обем, што ја става жртвата во поголема опасност затоа што таа мислејќи дека насилникот навистина се поправа, не е подготвена за таков акт.⁶²

На прашањето “Кој е одговорен за насилството?” има само еден јасен и гласен одговор а тоа е: “Насилникот“. Нема изговор за семејно насилство. Насилникот избира да употреби насилство за кое треба да одговара. Тој не мора да користи насилство. Наместо тоа, може

⁶¹ Види повеќе: <https://semejnonasilstvo.org.mk/shto-e-semejno-nasilstvo/> пристапено 15.05.2021 год

⁶² Ibid, пристапено 15.05.2021 год

да избери да се однесува ненасилно и да негува однос изграден врз почит, доверба и правичност.

Жртвата никогаш не е одговорна за однесувањето на насилникот. Насилниците честопати ќе ја обвинат жртвата измислувајќи изговори за нивното однесување. Понекогаш успеваат да ги убедат своите жртви дека тие се виновни, бидејќи со своето однесување го поттикнале однесувањето на насилникот. Обвинувањето на другите, врската, нивното детство, нивното лошо здравје или нивната зависност од алкохол или дрога е начин на насилникот да избегне лична одговорност за своето однесување. Напуштањето на насилната средина не гарантира дека насилството ќе престане. Многумина се исплашени од насилникот, бидејќи не е невообичаено сторителите да се закануваат дека ќе им наштетат или дури и ќе ги убијат своите партнери или деца доколку заминат. За да направи безбедни промени за себе и за своите деца, жртвата треба да биде поддржана. Поддршката треба да вклучува: финансиска помош, домување, постојана заштита, правна и емоционална поддршка. Ако жртвата не е сигурна дека овие услуги и се достапни, може да ја спречи да замине.

2.1. Облици на семејното насилство

Жртва на семејно насилство може да биде кој било член на семејството, без оглед на пол и возраст.⁶³ Насилството во семејството согласно Законот за семејство може да се извршува:

- од едниот брачен другар врз другиот брачен другар кои живеат или живееле во брачна или вонбрачна заедница или во кој било вид заедница како семејство или ако имаат заедничко дете;
- меѓу браќа и сестри, полубраќа и полусестри;
- над дете;
- над постарите членови во семејството и
- над лица - членови на семејството чија деловна способност е делумно или целосно одземена.⁶⁴

⁶³ Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 год

⁶⁴ Член 94-б став 3, Ibid

Во дефиницијата за семејно насилство согласно Кривичниот закон јасно е наведено против кого може да се изврши семејното насилство и тоа брачен другар, родителите, децата, други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство и поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи.⁶⁵ Оттука можеме да заклучиме дека постојат четири облици на семејно насилство: насилство врз жената, насилство врз мажот, насилство врз децата и насилство врз повозрасните личности.

2.1.1. Насилство врз жената

Семејното насилство е посебна форма на родово засновано насилство кое главно ги погодува жените.⁶⁶ Согласно податоците за бројот на кривични постапки за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство, жените се најчестите жртви на семејното насилство. Ова го потврдуваат и податоците од Извештајот од судското набљудување спроведено во периодот од 2017 до 2019 година според кое дури 83 % од жртвите/оштетените во кривичните постапки се жени, додека само 17 % од жртвите на семејно насилство се мажи. Од друга страна, 89 % од сторителите на кривични дела поврзани со семејното насилство се мажи, додека само 11 % од сторителите на семејно насилство се жени.⁶⁷ Според статистичките податоци на МВР, во нашата земја, само во првите 9 месеци од 2019 година, пријавени се 709 кривични дела од областа на семејното насилство, од кои 610 биле жртви жени.⁶⁸ Од горенаведеното се добива заклучок дека семејното насилство повеќе ги погодува жените, токму поради родовиот аспект, односно фактот што се жени.

Главна причина за опстојувањето на семејното насилство се традиционалните патријархални сфаќања и подредената положба на жената во однос на мажот во сите сфери на општественото живеење. Одредени улоги и стереотипи репродуцираат несакани

⁶⁵ Член 122 ст.21, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година

⁶⁶ Извештај од судско набљудување на кривични и граѓански предмети за семејно насилство, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ, Скопје, 2020, стр.8

⁶⁷ Ibid,

⁶⁸ Види повеќе:

https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B8.pdf, пристапено 15.05.2021 год.

и штетни практики што насилството врз жените го сметаат за прифатливо.⁶⁹ Нарамноправноста на жената манифестирана преку нејзината положба во општеството, бракот и семејството, извира од патријархалната структура во општеството дефинирајќи ја доминантната положба на мажот и инфериорната положба на жената. Определената активна улога на мажот во општеството му обезбедува концентрација на моќ и власт со рамките на бракот и семејството. Како негативен резултат на оваа појава произлегува и сопственичкиот однос кон жената во кој насилството не е исклучено како средство за послушност.⁷⁰ Како вршители на семејното насилство врз жената најчесто се јавуваат нивните сопрузи, а после нив и нивните момчиња со кои девојките се наоѓаат во емоционална врска.

Она што посебно загрижува е темната бројка на случаи на овој вид на насилство. Насилството вршено од страна на нивните партнери во голем број случаи е непријавено, што значи дека бројот на жени жртви на семејно насилство е многу поголем од она што го покажуваат статистиките. Генералниот секретар на Обединетите Нации Бан Ки Мун во 2008 година, започнувајќи ја својата глобална кампања за ставање на крај насилството врз жените, во својот говор изјави дека “постои една универзална вистина, применлива за сите земји, култури и заедници: насилството врз жените никогаш не е прифатливо, никогаш не е оправдано и никогаш нема да биде толерирано”.⁷¹ Статистиката покажува дека повеќе од една од три жени 35,6% на глобално ниво пријавиле дека имаат искусено физичко или насилство од својот партнер. Насилството врз жените претставува јавен здравствен проблем од епидемиолошки размери.⁷²

⁶⁹Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на република македонија, 2018-2023, август, 2018; Види повеќе: <https://google.com/url?sa=D&q=https%3A%2F%2Fmtp.gov.mk%2Fcontent%2Fword%2Foglasi%2FNew%2520node%2F%25D0%25A4%25D0%25B8%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BB%2520%25D0%25B4%25D1%2580%25D0%25B0%25D1%2584%25D1%2582%2520%25D0%259D%25D0%2590%25D0%259F%2520%25D0%2598%25D0%259A%25202018-2023.02.docx> пристапено 15.05.2021 год.

⁷⁰Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Северна Македонија – ЕСЕ, Скопје, 2000

⁷¹ “There is one universal truth, applicable to all countries, cultures and communities: violence against women is never acceptable, never excusable, never tolerable.” United Nations Secretary-General, Ban Ki-Moon (2008)11. Secretary-General says violence against women never acceptable, never excusable, never tolerable, as he launches global campaign on issue. New York, United Nations Department of Public Information, News and Media Division, 2008 (SG/ SM/11437 WOM/1665), достапно на: <https://www.un.org/press/en/2008/sgsm11437.doc.htm>, пристапено 16.05.2021 год.

⁷² Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and nonpartner sexual violence, World Health Organization, 2013, достапно на:

Причината поради која жените остануваат во насилната средина варира од љубов па се до терор. Но, постојат и практични причини поради кои жените остануваат а тие се стравот од последиците доколку го напуштат насилникот, стравот од немањето каде да оди односно да стане бездомник, страв да не ги загубат односно да не останат без своите деца... Некои жени дури немаат доволно самодоверба да превземат било какви чекори за да се заштитат од насилството. Тие можат да бидат исплашени од осаменоста бидејќи често насилникот ја изолира жртвата од семејството и пријателите. Доколку го напуштат, често се одлучуваат да се вратат поради страв и несигурност, а во голем број на случаи и немањето на поддршка од блиските. Некои жени веруваат дека нивните партнери ќе го сменат своето однесување и дека се ќе биде подобро кога ќе се вратат назад. Никој не заслужува да биде жртва на насилство, а најмалку од оној што го сакаат. Честата изложеност на насилство влијае на поместувањето на правата перцепција на жената и таа започнува да верува дека го заслужува насилството кое мажот и го прави, затоа често и насилниците ја употребуваат изреката “таа си го бараше“.

Според достапните податоци, во РСМ постојат четири државни засолништа за жени жртви на семејно насилство кои обезбедуваат сместување до шест месеци, а дополнително функционираат два кризни центра управувани од здруженија.⁷³ Меѓутоа, географската распределба на овие услуги не ја покрива целата територија на државата поради што поголем дел од жртвите остануваат без засолниште и без ефикасна заштита од семејно насилство.⁷⁴

2.1.2. Насилство врз мажот

Иако жените во најголем број на случаи се жртви на семејното насилство, мажите исто така не се имуни на оваа појава. И покрај тоа што статистички бројот на мажи кои пријавиле дека се жртви на семејно насилство е далеку помал наспроти жените, сепак се регистрираат такви случаи. Семејното насилство врз мажите не е доволно истражувано, иако во последниот период има тренд на зголемување на овие случаи, како и извесен

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf;jsessionid=3F10FC4471F8440DC74113B4F4C19E80?sequence=1 , пристапено 16.05.2021 год.

⁷³ Димушевска Е., Шкријељ С. Мапирање на достапните услуги за жени жртви на семејно насилство во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, Скопје, 2016.

⁷⁴ Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на република македонија, 2018-2023, август, 2018; стр.8

напредок во поглед на пријавувањето на сторители жени од страна на жртви мажи. Во најголем број од пријавените случаи станува збор за мажи кои се жртви на нивните физички помоќни сопруги, жени со низок степен на образование, а голема улога игра и зависноста и злоупотребата на алкохол.⁷⁵

Насилството се состои во постојано отфрлање и критика за неспособност на мажот од страна на жената, споредување со останатите машки лица, исмејување во домот и во јавноста, обезвреднување на постигнатите резултати на мажот, лажни обвинувања, постојани приговори кон неговите способности, големи материјална очекувања, контрола на финансиите и создавање на емотивни “сојузи” со децата и нивно насочување против својот татко. Семејното насилство врз мажите иако има мал сооднос наспроти жените, сепак претставува проблем на кој треба поактивно да се работи, бидејќи многу мал е бројот на мажи жртви на семејно насилство кои пријавиле до надлежните институции и побарале помош во врска со овој општествен проблем.

2.1.3. Насилство врз децата

Насилството кое го преживуваат децата за време на нивниот развој влијае на нивниот развој, способноста за учење, ограничувајќи им ги можностите за остварување на здрави односи со останатите, водејќи ги кон емотивно страдање, ниска самодоверба, депресија, девијантно однесување и самоповредување. Во многу делови од светот, насилството и понатаму претставува реалност за децата во земјата.⁷⁶ Четири од пет деца во земјата се соочуваат со насилство од страна на родителите, се вели во студијата на УНИЦЕФ⁷⁷. Согласно оваа студија, иако над 2/3 од родителите се свесни за негативните ефекти од насилните начини за дисциплинирање на децата, многу често децата во својот дом се изложени на барем една форма на насилство, почнувајќи од психолошка агресија, па сè до мала или сериозна физичка казна.⁷⁸ Дополнително, се истакнува фактот дека децата кои живеат на улица и децата згрижени во институции се во уште поголем ризик

⁷⁵ Груевска Дракулевски, А. „Семејно насилство во Република Северна Македонија“, Македонска ревија за кривичното право и криминологија, УДК 343, 20 година, број 1, 2013, ISSN 1409-5327, Скопје: „2-ри Август С“, Штип, 2013, 109-162, <http://journal.maclc.mk/2013/07.pdf> пристапено 16.05.2021 год.

⁷⁶ Уницеф, Истражување за знаењето, ставовите, практиките и социјалните норми на родителите и старателите поврзани со насилството врз децата, 2017 год.

⁷⁷ Ibid,

⁷⁸ Ibid,

од насилство. Се проценува дека има околу 1.000 деца на улиците низ целата земја, а повеќе од 100 се сместени во институции.⁷⁹

Како сведоци на семејното насилство, децата можат да бидат повредени психолошки и емоционално и да реагираат на некои од следниве начини:

- вознемирени или депресивни,
- имаат потешкотии во спиењето,
- имаат кошмари или ретроспективи,
- имаат избувлив темперамент,
- се однесуваат како да се многу помлади,
- имаат проблеми со училиштето,
- стануваат агресивни или се повлекуваат од другите луѓе,
- имаат намалено чувство за самостојност,
- почнуваат да користат алкохол или дрога.

Децата кои растат во насилни домови често преземаат одговорност за злоупотребата и може да се чувствуваат виновни што не можат да ја спречат. Тие живеат со постојана вознемиреност дека ќе се случи нов ќотек или дека ќе бидат напуштени. Тие може и да се чувствуваат виновни што го сакале насилникот. Децата можат да бидат изло

жени на поголем ризик од злоупотреба на алкохол или дрога, да доживеат когнитивни проблеми или болести предизвикани од стресот и да имаат потешкотии во училиште. Ефектите од сведочењето на семејно насилство со текот на времето се намалуваат, но тие можат да продолжат и во зрелоста. Како возрасни, децата сведоци може да продолжат да страдаат од депресија и симптоми поврзани со траума.

Постои силна корелација помеѓу злоупотребата на деца и семејната злоупотреба. Мажите кои често ги напаѓаат своите жени, исто така, често ги напаѓаат своите деца. Децата во домовите каде се јавува семејно насилство се физички малтретирани или сериозно занемарени со стапка од 1500% повисока од националниот просек кај општата популација. Студијата на Ленор Вокер од 1984 година откри дека мајките имаат 8 пати

⁷⁹ Види повеќе: <https://www.unicef.org/northmacedonia/mk/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D1%80%D0%B7-%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0> пристапено 16.05.2021 год.

поголема веројатност да ги повредат своите деца кога биле тепани отколку кога биле безбедни од насилство. Голема студија спроведена на повеќе од 900 деца во нападнати засолништа за жени покажа дека скоро 70% од децата самите биле жртви на физичко малтретирање или запоставување.⁸⁰

Насилството врз децата првенствено се поврзува со физичко казнување кое може да предизвика физичка болка или повреди. Истражувањето за знаењата, ставовите, практиките и социјалните норми поврзани со насилни форми на дисциплинирање деца нарчано од Канцеларијата на УНИЦЕФ⁸¹ во Скопје покажува дека 79% од родителите изјавиле дека примениле најмалку еден насилен метод како што се психичко злоставување, лесно или тешко физичко казнување. Податоците исто така покажуваат дека 73% од анкетираниите испитаници не пријавиле насилство врз дете на кое биле сведоци.⁸²

Препознатливи се три вида на злоупотреба и тоа:

- Физичка злоупотреба: акти на сторување што резултираат во физичка повреда вклучувајќи смрт на детето;
- Сексуална злоупотреба: форми на сексуални акти при кои сторителот користи деца за да обезбеди сексуално задоволство;
- Емоционална злоупотреба: акти на сторување кои вклучуваат затворање, вербална или емоционална злоупотреба или други видови на злоупотреба, како на пример, оневозможување на спиење, храна или засолниште.⁸³

Република Северна Македонија ја има ратификувано Конвенцијата за правото на детето⁸⁴ и ја има обврската да се грижи за нејзина имплементација, односно да ги штити правата на децата и да ја унапредува нивната состојба. Државата има обврска да примени мерки и активности за превенција од насилството врз децата и да обезбеди соодветна

⁸⁰ Види повеќе: <http://hrlibrary.umn.edu/svaw/domestic/link/children.htm>, пристапено 16.05.2021 год.

⁸¹ Уницеф, Истражување за знаењето, ставовите, практиките и социјалните норми на родителите и старателите поврзани со насилството врз децата, 2017 год.

⁸² Ibid,

⁸³ Груевска Дракулевски, А. „Семејно насилство во Република Северна Македонија“, Македонска ревија за кривичното право и криминологија, УДК 343, 20 година, број 1, 2013, ISSN 1409-5327, Скопје: „2-ри Август С“, Штип, 2013, 109-162, достапно на: <http://journal.maclc.mk/2013/07.pdf> пристапено 16.05.2021 год.

⁸⁴ Европска Конвенција за права на децата, Резолуција 44/24, 20 Ноември 1989 год.

заштита на детето од сите видови насилство во сите опкружувања и во поширокото општествено живеење.⁸⁵

2.1.4. Насилство врз повозрасните личности

Како што напоменав претходно, согласно Закон за семејството,⁸⁶ жртва на семејното насилство можат да бидат и постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство, без оглед на пол и возраст. Однесувањето во семејството се заснова врз традиционални улоги коишто се пренесуваат од една на друга генерација во чија суштина се јавуваат нееднаквите односи преку воспоставување на насилен однос, во кој најчести жртви се најранливите членови вклучително и старите лица. За подетално проучување на феноменот на семејното насилство во Република Северна Македонија се изготви Националното истражување „Преваленца на злоупотребата на стари лица“⁸⁷ кое имаше за цел да го истражи феноменот на насилство и облиците на насилство и злоупотреба на стари лица и да овозможи идентификација на сторителите.⁸⁸

Истражувањето ги покажа следните резултати:

- 34,6% од лицата на возраст над 65 години искусиле некаков облик на насилство, злоупотреба или запоставување;
- психолошката злоупотреба е најзастапен облик на насилство, најчест сторител на психолошко насилство е синот 29,55%, па потоа следи партнерот 25,51% и снаата 22,62%;
- најмалку застапен облик на насилство е сексуалната злоупотреба;
- најчести сторители на насилството врз старите лица се партнерот или сопругот, синот и снаата.
- физичкото насилство најчесто е извршено од партнерот 30,91%, снаата 23,64% и синот 20.00%;

⁸⁵ Национална стратегија (2020-2025) и Акциски план (2020-2022) за превенција и заштита на децата од насилство, декември, 2019

⁸⁶ Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 г. чл.94-в

⁸⁷ Национално истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011, цит. во Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, види повеќе: https://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf, стр.17-19, пристапено 15.05.2021 год.

⁸⁸ Истражувањето е спроведено врз репрезентативен примерок, опфати 960 испитаници (429 мажи и 530 жени) на возраст над 65 години кои живеат во приватни домаќинства.

- сторител на финансиско насилство во 47% е синот и партнерот во 10%.⁸⁹

Постарите жени се многу почесто жртви на сите видови на насилство, што покажува дека полот има релевантен фактор на ризик за насилство врз стари лица.⁹⁰ Од истражувачките резултати очигледно е дека овој тип на насилство во семејството е присутен и во нашето општество. Потребата за зголемување на видливоста и препознатливоста на овој општествен феномен е прашање од исклучителна важност, бидејќи истражувањата покажуваат дека бројката на насилството врз старите лица во нашата држава е во голема, а на жртвите потребно е да им се пружи соодветна заштита.

2.2 Видови на насилство во семејството

Семејно насилство може да биде вистинска или загрошена физичка, емоционална, психолошка или сексуална злоупотреба, што се одвива во контекст на која било блиска врска, обично партнери или поранешни партнери.⁹¹ Насилството може да појави во неколку видови, кои често пати можат да бидат и комбинирани. Како најзначајни видови се јавуваат: *физичкото насилство, психичкото насилство, сексуалното насилство и економското насилство*. Насилството во семејството претставува борба за контрола врз постапките, мислите и чувствата на нивните партнери. Тековното разбирање на злоупотребата сликовито е претставено во „Тркалото за контрола и напојување“, кое ги опишува различните тактики што ги користи насилникот за да ја задржи моќта и контролата над својот партнер.⁹²

⁸⁹ Национално истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011, цит. во Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, види повеќе: https://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/nasilstvo_strategija_mkd.pdf, стр.17-19, пристапено 17.05.2021 год.

⁹⁰ Ibid

⁹¹ Види повеќе <https://www.womensaidnel.org/domestic-abuse/>, пристапено 17.05.2021 год.

⁹² Види повеќе: <https://www.theduluthmodel.org/wheel-gallery/> пристапено 18.05.2021 год.

“Power and Control Wheel” Domestic Abuse Intervention Project (DAIP) Duluth.

Тркалото на моќ и контрола се заснова на претпоставката дека целта на насилството е да се изврши моќ и контрола врз жртвата а насилникот свесно ги користи овие тактики за да обезбеди потчинетост.⁹³

2.2.1. Физичко насилство

Физичкото насилство претставува насилство кое се применува физички врз жртвата од страна на насилниот партнер или било кој друг постар член во семејството.⁹⁴ Конститутивни елементи на физичкото насилство се: удар, влечење за коса, шлаканица, боксирање, тепање, давење, удар со предмети, горење, попарување, односно секој непосреден однос на физички контакт меѓу сторителот и жртвата при што ѝ се нарушува физичкиот интегритет на жената.⁹⁵ Дополнително, насилството може да се извршува и со оружје и предмети кои се наоѓаат во домот како што се ножеви, каиши, ножици, мебел,

⁹³ Види повеќе: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>, пристапено 18.05.2021 год.

⁹⁴ Михов. С., Кривично правна заштита на жените жртви на семејно насилство, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, Скопје, 2019 год.

⁹⁵ Ibid

цигара, во крајност било кој предмет кој би се нашол во моментот при извршувањето на нападот. Во општествата каде поседувањето на огнено оружје е широко распространето, истото често се употребува при извршување на семејното насилство и убиство. Следна пракса која има катастрофални последици по животот и здравјето на жената претставува горењето односно спалувањето од страна на нејзиниот сопруг или членовите на семејството. Што претставува горењето на жената за насилникот? Физичката невидливост на жените е суштински дел од зајакнувањето и одржувањето на нивната зависност: културолошки, социјално и политички.⁹⁶ Статистиките покажуваат дека оваа деструктивна пракса е најчеста во Индија. Смрт со горење невеста е смрт на најмалку една жена на секој час во Индија.⁹⁷ Иако секоја година во Индија има околу 8.000 случаи на палење невеста, многу малку се гонети.⁹⁸

Насилникот го користи моделот на тактика опишан во тркалото за моќ и контрола⁹⁹ за да ја зајакне неговата употреба на физичко насилство. Насилните инциденти не се изолирани случаи на губење на контролата, па дури и циклични изрази на лутина и фрустрација. Наместо тоа, секоја инстанца е дел од поголема шема на однесување дизајнирана да изврши и одржува моќ и контрола врз жртвата.

Насилниците исто така ги следат своите внатрешни правила и прописи за навредливо однесување. Тие честопати избираат да ги злоупотребуваат своите партнери само приватно или можат да преземат чекори за да се осигураат дека не оставаат видливи докази за злоупотребата. Насилниците исто така внимателно ја избираат својата тактика. Некои уништуваат имот, употребуваат физичка сила изразена преку: удирање, гризење, стискање, клоцање, влечење за коса, туркање, горење, давење, потоа негираат велејќи дека злоупотребата не се случи, дека жртвата е таа која предизвикала навредливо однесување, подоцна молејќи ја жртвата за прошка, велејќи дека никогаш повеќе нема да се повтори и сл. Ваквото донесување одлуки покажува дека тие навистина имаат контрола на нивното навредливо однесување.

⁹⁶ Види повеќе: <https://www.newindianexpress.com/magazine/2020/jan/26/gender-invisibility-and-women-burning-2093621.html> пристапено 19.05.2021 год.

⁹⁷ Види повеќе: <https://www.smh.com.au/world/india-burning-brides-and-ancient-practice-is-on-the-rise-20150115-12r4j1.html> пристапено 19.05.2021 год.

⁹⁸ Види повеќе: <https://www.mnnonline.org/news/bride-burnings-show-how-women-are-still-devalued-in-india-today/> пристапено 19.05.2021 год.

⁹⁹ Види повеќе: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/> пристапено 19.05.2021 год.

Најпогубна форма на семејно насилство која припаѓа во овој облик претставува **фемицидот**. Фемицид претставува намерно убиство на жена само затоа што е жена.¹⁰⁰ Фемицидот е директна последица на семејното насилство, во најголем дел од случаите извршен од страна на сегашни или поранешни партнери. Во Република Северна Македонија фемицидот не е препознаен како посебно кривично дело односно, семејното насилство претставува отежнувачка околност при извршување на кривичното дело “Убиство“. Согласно “Анализата на случаите на фемицид“ изготвена од страна на Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - Глас против насилство,¹⁰¹ од направените увиди во предметите за убиства на 34 жени, кривичното дело може да биде класифицирано како фемицид во 28 случаи. Кај повеќе од 60% од анализираните случаи на убиства на жени во РСМ, кривичното дело е извршено од страна на актуелниот или поранешен брачен или вонбрачен партнер со кого живееле во заедница. Во повеќе од 80% од случаите убиството се случило во заедничкиот дом или доколку била отпочната постапка за развод, во домот на родителите на жртвата. Овој факт нè носи кон заклучок дека жените во Македонија се најнебезбедни во својот дом.¹⁰²

2.2.2. Психичко насилство

Психичко насилство е секое однесување со употреба на присилба, заплашување или закана, кое предизвикува чувство на страв, загрозеност, вознемиреност или повреда на достоинството и психичкиот интегритет на жртвата.¹⁰³ Насилникот при вршење на семејното насилство вклучува употреба на контролирачко однесување кое во себе ги вклучува следните структурни елементи:

- Контрола – ограничено движење, изолираност, ограничена комуникација со фамилијата, забрана да работи, љубомора;
- Вербална злоупотреба – викање, заканување, лажење, нарекување со погрдни имиња вербално агресивно однесување;
- Емоционалната злоупотреба - омаловажување, постојано обвинување, условување итн.

¹⁰⁰ Димушевска, Е., Анализа на случаите на фемициди - убиства на жени во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - Глас против насилство, Скопје, 2018 година

¹⁰¹ Ibid

¹⁰² Ibid

¹⁰³ Чл.10, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 год.

Најчести последици на психичкото насилство се: ниска самопочит, агресивност, депресивност, обиди за самоубиство, разни видови на зависност и др. Иако последиците од психичкото насилство се подолготрајни од физичкото насилство, сепак свеста на оваа тема е многу ниска. Жртвите не се запознаени со своите права а доколку се информирани, не се осмелуваат да пријават до надлежните институции или да побараат соодветна помош. Доволно е насилникот да ја почувствува слабоста на жртвата, па ја започнува својата психичка тортура. Зборовите кои и се изговорени на жртвата се паметат вечно и ќе и причинуваат емоционална болка и страдање. Психичкото насилство не може да се препознае толку лесно како физичкото, каде можат да се забележат видливи траги од насилството. Судската пракса покажува дека иако е казниво, психичкото насилство сè уште не се казнува. Загрижува фактот што пред судовите не е оформен каков било предмет, ниту пак е водена кривична постапка за заштита на жртвите на психичко семејно насилство за кривичните дела Присилба од чл.139 ст.2 од КЗ и Противправно лишување од слобода од чл. 140 ст. 2 од КЗ.¹⁰⁴

2.2.3. Економско насилство

Економско насилство претставува секое дејствие на ограничување или спречување во остварување и/или располагање со лични приходи и финансиски средства, за одржување на заедничкото домаќинство и за грижа на детето, со што се предизвикува економска зависност на жртвата.¹⁰⁵ Насилникот ги контролира сите финансии на жртвата, и води сметка за секој потрошен денар, не и дозволува на жртвата да работи и да има сопствен приход и сл. со што ја става во негова подредена положба, воедно истакнувајќи ја моќ која ја има врз жртвата.

Имено, 73.2% од жртвите на економското насилство се жени.¹⁰⁶ Жените во енормна мера се подложни на економско насилство во било која возраст, што не води до заклучокот дека за намалување на економската зависност на жената од насилникот потребно е истата финансиски да се зајакне, што претставува важен елемент од борбата со семејното насилство. Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното

¹⁰⁴ Михов С., Се казнува ли семејното насилство? Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените, Скопје – ЕСЕ, 2019 год.

¹⁰⁵ Чл.12, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 год.

¹⁰⁶ Поповска Љ., и др., Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство, Скопје, 2012 год.

насилство предвидува и мерки на заштита како примарна поддршка на жртвата која излегла од насилната средина, во кои исто така се потенцира потребата од економско јакнење на жртвата и нејзино вклучување во пазарот на трудот.¹⁰⁷

2.2.4. Сексуално насилство

Сексуално насилство е секое дејствие од сексуална природа, со кој било телесен дел или предмет, на телото на друго лице без негова/нејзина согласност.¹⁰⁸ Битието на ова кривично дело е неизразената согласност, која мора да биде доброволна како резултат на слободната волја на лицето, во овој случај жртвата. Сексуалното насилство најчесто се случува веднаш после физичкото насилство. Самиот факт што силувањето претставува интимен акт, придонесува жртвите најмалку да сакаат да зборуваат и да го пријават овој вид на насилство во семејството. Елементи на сексуалното насилство се: силување-несакан сексуален однос; понижувачки сексуален однос; несакано допирање; понижувачки забелешки за телото и изгледот на партнерот; употреба на сила или грубост за присилен секс; силување со употреба на предмет; одбивање на барањето на партнерот за секс со заштита; присилување на партнерот за секс со други лица; изложување на партнерот на сексуално преносливи болести; третирање на партнерот како сексуален објект и несакани садистички сексуални активности.¹⁰⁹

Силувањето претставува форма на семејно насилство која ја прави конекцијата помеѓу сексуалното насилство и домашното насилство. За жал оваа појава не е санкционирана во македонското законодавство, бидејќи законодавецот не ја признава како форма на несакан и принуден однос од страна на интимниот партнер. Согласно КЗ “Тој што друг со употреба на сила или закана дека непосредно ќе нападне врз неговиот живот или тело или врз животот или телото на нему блиско лице, ќе го присили на обљуба, ќе се казни со затвор од три до десет години.”¹¹⁰ Иако Законот, семејното насилство го инкриминира како потешка околност во одредени дела, за жал изоставена е таа квалификација кај кривичното дело силување.

¹⁰⁷ Член 74, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

¹⁰⁸ Чл.13 ст.1, Ibid

¹⁰⁹ Види повеќе:

https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B8.pdf

, пристапено 22.05.2021 год.

¹¹⁰ Член 186 ст.1, Кривичен закон, Пречистен текст, 2014 година,

ГЛАВА III

УЛОГАТА НА ГРАЃАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО БОРБАТА СО СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

Во широката палета на институции кои превзема мерки и активности за заштита на жртвите на семејното насилство согласно Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство¹¹¹ се наоѓаат:

- Влада на Република Северна Македонија
- Национално координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство
- Министерство за труд и социјална политика¹¹²
- Министерство за внатрешни работи
- Министерство за здравство
- Министерство за правда
- Единици на локална самоуправа
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

¹¹¹ Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

¹¹² Министерството за труд и социјална политика заедно со UNDP ја креираше првата мобилна апликација за помош и поддршка на жртвите на насилство „Биди безбедна“, достапна на три јазици: македонски, албански и ромски. Апликацијата ќе им помогне на жртвите на семејно насилство брзо и едноставно да побараат помош и поддршка, без разлика на времето и местото на кое се наоѓаат кога се во опасност или кога имаат потреба од поддршка. Со вклучување на геолокаторот само со еден клик жртвите го испраќаат својот мобилен телефонски број и точната локација на која што се наоѓаат до Националната СОС линија за жртви на семејно насилство. Веднаш потоа, жртвата ќе биде исконтактирана од одговорните лица. Преку опцијата „Важни контакти“ може да се исконтактираат сите институции и здруженија на граѓани кои даваат помош и поддршка на жртвите на сите видови на родово базирано насилство. Апликацијата има едукативни и информативни содржини, вклучувајќи информации за правата на жртвите, практични совети за заштита, лични сведоштва на жртвите, како и целиот протокол за меѓусебна соработка на надлежните институции и здруженија за заштита и спречување од семејно насилство. Апликацијата е достапна за користење од сите паметни телефони.

Линкови за симнување на апликацијата „Биди Безбедна“

- За Android: https://play.google.com/store/apps/details?id=budi.sigurna.mk&hl=en_US
- За iOS: <https://apps.apple.com/us/app/%D0%B1%D0%B8%D0%B4%D0%B8-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0/id1536775532#?platform=iphone>

Види повеќе: https://www.mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-mtsp-prvata-mobilna-aplikacija-za-pomosh-i-poddrshka-na-zrtvite-na-nasilstvo-bidi-bezbedna-dostapna-n.aspx , пристапено 22.05.2021 год.

- Академија за судии и јавни обвинители
- Здруженија и фондации
- Синдикати
- Правни лица

Во однос на правна и социјална заштита на семејства и деца жртви на семејно насилство, главна позиција зазема Центарот за социјална работа. Тој претставува Јавна установа за социјална заштита, специјализирана за обезбедување правна заштита на семејството и сите негови членови кои имаат потреба од социјална помош. ЦСР има обврска да превземе мерки за заштита, секогаш кога имаат сознание дека над некое лице е сторено семејно насилство и применува мерки за заштита на жртвите на семејно насилство.¹¹³

Здруженијата и фондации, иако се наоѓаат во последните редови на ова листа, сепак тоа не ја намалува нивната важност во однос на помошта која им ја даваат на жртвите на семејно насилство. Здруженијата кои вршат јавни овластувања во областа на семејното насилство¹¹⁴ ги вршат следните работи:

- 1) спроведуваат основна и континуирана обука за лицата кои спроведуваат активности за превенција и заштита на жртвите на родово-базирано насилство и семејното насилство преку обучувачи евидентирани во регистарот на Министерството за труд и социјална политика;
- 2) обезбедуваат заштита на жртвите на родово-базирано насилство и семејното насилство;
- 3) развиваат методологија за евиденција на случаите на родово-базираното насилство врз жените и семејното насилство разделени по род, возраст, припадност на заедница, живеалиште, однос на жртва и сторител, вид и број на услуги обезбедени на жртвите и други податоци утврдени со закон;
- 4) спроведуваат истражувања и анализа за состојбата со родово-базираното насилство врз жените и семејното насилство;
- 5) соработуваат со другите институции со цел обезбедување на навремена и ефикасна заштита на жртвите на родово-базираното насилство и семејното насилство.

¹¹³ Закон за социјална заштита, „Службен Весник на РСМ“ бр.104/2019, достапен на: http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf, пристапено 22.05.2021 год.

¹¹⁴ Чл.31 ст.1, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

Работата на невладините организации во борбата со семејното насилство е признаена на меѓународно и светско ниво, дотолку што е ставена обврска на земјите потписнички на Истанбулската Конвенција да, на сите нивоа, ја признаваат, ја поттикнуваат и ја поддржуваат работата на невладините организации и организациите на цивилното општество вклучени во борбата против насилството врз жените и воспоставуваат активна соработка со овие организации.¹¹⁵

3.1. Улогата и заложбите на граѓанските организации

Уставот на Република Северна Македонија во поглавјето граѓански и политички слободи и права на слободата на здружувањето ја утврдува слободата на здружување која се изразува преку остварување и заштита на економски, социјални, културни и други права и уверувања преку формирање на организациони облици на здружување во вид на здруженија.¹¹⁶ Прашањата за формирање на здруженијата и фондациите се регулирани со Закон за здруженија и фондации¹¹⁷ со што се развиени голем број на граѓански здруженија, кои остваруваат најразлични интереси и области од општествениот систем.

Граѓанскиот сектор има важна улога во развојот на демократијата и демократското општество. Организациите претставуваат мост помеѓу граѓаните и институциите, и работат за општо добро, подигнување на јавната свест и зголемување на демократските капацитети. Граѓанскиот сектор е динамичен и шаренолик, работи директно со граѓаните, има директен пристап до одделни целни групи, ги знае потребите на истите и врз основа на своето знаење придонесува за унапредување и пристап до правда за сите граѓани. Граѓанските организации и фондации уживаат релативно висока доверба кај граѓаните од 60,5%.¹¹⁸ Функцијата на овој сектор не е да ги замени државните институции, туку да ги

¹¹⁵ Член 9, Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, стр.6, достапна на: <https://rm.coe.int/168046253a>

¹¹⁶ Устав на Р. Северна Македонија Собрание на РСМ, 17 ноември 1991 година, достапен на: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>, пристапено 22.05.2021 год.

¹¹⁷ Закон за здруженија и фондации, „Службен весник на РМ“ бр.52/2010 од 16.04.2010 година, достапен на: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/623772ADC92FEE42A1DB496E1E190648.pdf>, пристапено 22.05.2021 година

¹¹⁸ Цеков, А., Анализа на перцепцијата на граѓаните за граѓанското општество Скопје, 2018, види повеќе: <http://www.crpm.org.mk/wpcontent/uploads/2018/06/01.%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%97%D0%90-%D0%A1%D0%9A%D0%A3-%D0%90%D0%9D%D0%9A%D0%95%D0%A2%D0%90-%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-20180605-1.pdf>, пристапено 22.05.2021 год.

надополни и да придонесе за поинформирано општество, кое е запознаено со своите права и обврски.

Граѓанскиот сектор се смета како рамноправен член, заедно со Министерството за труд и социјална политика, Министерство за здравство, Министерство за образование и наука и Министерство за внатрешни работи, во тимот кој работи на идентификација, превенција, ресоцијализација и реинтеграција на жртвите на насилство.¹¹⁹ Граѓанските организации како значаен фактор во превенцијата и справувањето со насилството во Република Северна Македонија, работат на подигање на јавната свест и сензибилизација за проблемот на насилство, откривање и пријавување на случаите и соработуваат со сите надлежни институции кои работат на заштитата на жртвите на насилство.¹²⁰

Здруженијата можат да се појават како даватели на специјализирани услуги на жртвите изразени преку: правно советување, упатување и придружување до институции, психосоцијална поддршка и советувашиште на жени и деца - жртви на семејно насилство.¹²¹

3.2. Здруженија на граѓани кои активно работат на темата семејно насилство

*** Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ** претставува граѓанска организација, основана во 1994 година која работи на подобрување на имплементацијата на социјалните и економски права на ранливите групи на граѓани, преку нивно зајакнување, мобилизирање и вклучување во планирањето, спроведувањето и оценувањето на јавните политики и услуги во Република Северна Македонија.¹²² Здружението обезбедува правна и паравправна заштита на одредени ранливи групи граѓани, ги информира и ги запознава со нивните законски загарантирани права, како и со можностите за нивна заштита.¹²³ Нудат директни услуги како правни совети и застапување, унапредување на пристапот до правда и правната заштита на жените кои

¹¹⁹ Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство, Скопје : УНДП, 2010, стр.36

¹²⁰ Општи правила и услови за воспоставување на сервис за обезбедување на правна и психо-социјална поддршка на ранливи жртви на насилни кривични дела, Македонско здружение на млади правници, СОС Детско село, Скопје, 2018 година

¹²¹ Член 24, ст.1 т.2, Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РСМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година

¹²² Види повеќе: <http://www.esem.org.mk/>, пристапено 22.05.2021 год.

¹²³ Ibid, пристапено 22.05.2021 год.

претрпеле насилство. Здружението во 2020 година креираше интернет платформа за виртуелна правна помош за заштита од семејно насилство “Побарај совет“, основана зсo цел да се зголеми пристапот до информации за заштита од семејно насилство, како и правни совети за разрешување на проблемите поврзани со оваа тема.¹²⁴ Во текот на својата долгогодишна работа Здружението ЕСЕ има издадено бројни публикации и изданија на анализи, извештаи, прирачници и водичикои се од непроценлива вредност не само за жртвите, туку и за сите учесници во борбата со семејното насилство.¹²⁵

*** Хелсиншкиот комитет за човекови права** е здружение на граѓани регистрирано во 1994 година, со примарни цели да врши мониторинг на состојбата со човековите права, обезбедува правна помош, соработува со други организации и со државните органи во насока на зголемување на промоцијата, почитувањето и заштитата на човековите права и слободи.¹²⁶

Хелсиншкиот комитет е овластено здружение за обезбедување на правна помош, запишано во Државниот регистар на даватели на претходна правна помош¹²⁷, кое обезбедува правна помош на жртвите на семејно насилство. Хелсиншкиот комитет нуди и социјален сервис „Сигурна кука“¹²⁸ кој е акредитиран од Министерството за труд и социјална политика на Република Северна Македонија и ги исполнува сите предвидени стандарди. Сигурната кука е програма за престој, која вклучува услуги за поддршка во случај на криза, семејно насилство или бездомништво.¹²⁹ Сигурната кука работи постојано, 24 часа, секој ден и има капацитет за 7 корисници, на кои им се нуди сеопфатен пакет на услуги за поддршка и заштита со соодветен квалитет и тоа:

¹²⁴ Види повеќе: <https://pobarajsovet.mk/>, пристапено 22.05.2021 год.

¹²⁵ Види повеќе: <http://www.esem.org.mk/index.php/biblioteka/site-publikacii-i-izdanija/62-biblioteka/3118-biblioteka-celosna.html>, пристапено 22.05.2021 година

¹²⁶ Види повеќе: <https://mhc.org.mk/>, пристапено 22.05.2021 год.

¹²⁷ На официјалната страна на Министерството за правда, како овластени даватели на бесплатна правна помош се запишани 11 Здруженија и тоа: МЛАДИНСКИ КУЛТУРЕН ЦЕНТАР – Битола, Македонско здружение на млади правници (МЗМП) – Скопје, Здружение Национален Ромски Центар Куманово, Здружение ЕХО Едукативно - хуманитарна организација Штип, Здружение МУЛТИКУЛТУРА -Тетово, ЗДРУЖЕНИЕ НА ГРАЃАНИ "ИЗБОР" – Струмица, Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија Скопје, Језуитска служба за бегалци - подружница Македонија, Здружение на граѓани Институт за човекови права Скопје, Здружение Коалиција на здруженија на граѓани „СИТЕ ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ“, Здружение ХОПС - опции за здрав живот Скопје (ХОПС), Здружение за одржлив развој СФЕРА Интернашнл – Битола, види повеќе: <https://www.pravda.gov.mk/bpp>, пристапено 24.05.2021 год.

¹²⁸ Види повеќе: <http://lgbti.mk/sigurna-kuka/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹²⁹ Ibid

сместување, храна, медикаменти, правни услуги и услуги од психолог и социјален работник.¹³⁰

* **Кризен центар „Надеж“**¹³¹ е основан во 2000 година со мисија за активна борба против насилството врз жените и децата и семејното насилство во Република Северна Македонија. Центарот континуирано работи на застапување, едукација и директна поддршка за прекин на кругот на насилство врз жените и семејното насилство, преку промени на индивидуалните и општествените верувања, ставови и однесувања кои генерираат насилство.¹³² Центарот превзема бројни активности насочени кон помош на жртвите на семејно насилство, како и услугата на бесплатна правна помош на жртвите на семејно насилство.¹³³ Услугите кои ги нуди кризниот центар се: кризно советување и упатување преку СОС линиите за помош, емоционално зајакнување и првична правна помош преку едукација на жртви на семејно насилство и згрижување, обезбедување на сигурен и безбеден привремен престој од 24-48 часа со капацитет за сместување на 5-7 жртви на семејно насилство.¹³⁴

* **ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување**¹³⁵ е здружение кое е оформено во 2000 година со фокус на сексуалното и репродуктивното здравје и сексуалните права. Здружението обезбедува бесплатни и доверливи сервиси за сексуално и репродуктивно здравје и за родово базирано насилство, едукации за сексуалните права, родово рамноправност и маргинализираните групи на граѓани.¹³⁶ Во 2013 година ХЕРА го отвора Првиот семеен центар¹³⁷ за сите жртви на семејно насилство, работејќи за поквалитетни, достапни и посеопфатни услуги за заштита. **Првиот семеен центар** на Град Скопје е првото специјализирано советувашиште за жртви/преживевани и сторители на родово засновано и семејно насилство, вклучително и за малолетни деца и за други членови кои се директно или индиректно засегнати од насилството.¹³⁸ Во центарот се обезбедува психо-социјална поддршка, советување и правна поддршка на семејствата во

¹³⁰Види повеќе: <http://lgbti.mk/sigurna-kuka/> , пристапено 24.05.2021 год.

¹³¹ Види повеќе: <https://krizencentar.org.mk/> , пристапено 24.05.2021 год.

¹³² Ibid

¹³³ Ibid

¹³⁴ Ibid

¹³⁵ Види повеќе: <https://hera.org.mk/> , пристапено 24.05.2021 год.

¹³⁶ Види повеќе: <https://hera.org.mk/servisi/> , пристапено 24.05.2021 год.

¹³⁷ Види повеќе: <https://hera.org.mk/servisi/prv-semeen-centar/> , пристапено 24.05.2021 год.

¹³⁸ Ibid

кои постојат конфликтни односи или родово засновано и семејно насилство.¹³⁹ Услугите кои ги нуди центарот се доверливи и бесплатни.

3.3. Вмрежување на организации

Вмрежувањето на организации претставува поврзување на организациите со цел подобрување на комуникацијата и соработката помеѓу оние кои делат иста визија и цел, преку размена на информации и остварување заеднички активности во насока на подобрување на заедничката цел.

*** Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство¹⁴⁰** е формирана на 7 декември 2010 година од страна на дваесет граѓански организации кои работат на полето на спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Мисијата на Мрежата е координирано делување на граѓанските организации кон унапредување на политиките и праксите во борбата против насилството врз жените и семејното насилство, создавајќи општество без насилство и креирање на заедници на еднакви можности.¹⁴¹

Организациите-членки на мрежата се со различна големина, од мали грас-рут организации до поголеми организации кои работат на национално ниво, од различно етничко потекло, обезбедувајќи поддршка на жените од сите етнички групи независно од нивниот социоекономски статус.¹⁴² Работата на мрежата се базира на пет принципи.¹⁴³

1. почитување на женските човекови права;
2. родово-сензитивен пристап кон проблемот на насилство врз жените и семејно насилство;
3. застапување на интересите на жртвите;
4. пристап базиран на функционални практики.

¹³⁹ Види повеќе: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁴⁰ Ibid

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² Ibid

¹⁴³ Види повеќе: <https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/natsionalna-mrezha/printsipi-na-mrezhata/>, пристапено 24.05.2021 год.

Соработката помеѓу организациите кои се членки на мрежата се заснова врз: солидарност и соработка на членките и транспарентност во работата на Мрежата базирана на јавност, пристапност и размена на информации.¹⁴⁴

Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство е составена од следните членки:¹⁴⁵

1. Здружение на еднородителски семејства Една може! -Скопје¹⁴⁶
2. Здружение за еднакви можности „Семпер“ - Битола¹⁴⁷
3. Асоцијација за унапредување на статусот на жената во Македонија „Женска акција“ - Радовиш¹⁴⁸
4. Здружение за локален рурален развој – Камењане¹⁴⁹
5. Здружение на социјални работници на Град Скопје¹⁵⁰
6. Младински центар за еднакви можности¹⁵¹
7. Здружение на граѓани „СУМНАЛ“¹⁵²
8. Организација на жени на град Скопје – ОЖС¹⁵³
9. Организација на жени на општина Свети Николе¹⁵⁴
10. Кризен центар „Надеж“¹⁵⁵
11. Асоцијација за здравствена едукација и истражување – ХЕРА¹⁵⁶
12. Хелсиншки комитет за човекови права на Р. Македонија¹⁵⁷
13. Здружение на граѓани „Флоренс Најтингел“ – Куманово¹⁵⁸
14. Здружение на граѓани „Сирма“ - Куманово¹⁵⁹

¹⁴⁴ Види повеќе: <https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/natsionalna-mrezha/printsipi-na-mrezhata/>, пристапено 24.05.2021 год

¹⁴⁵ Види повеќе: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁴⁶ Види повеќе: <https://www.facebook.com/onecanednamozhe/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁴⁷ Види повеќе: <https://semper.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁴⁸ Види повеќе: <http://www.zenskaakcija-radovis.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁴⁹ Види повеќе: http://www.zlrr.org.mk/mk/index_mk.html, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁰ Види повеќе: <https://zsr-skopje.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵¹ Види повеќе: http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/chlenovi-na-mrezhata/zdruzhenie-na-gragani-zhenski-forum_trashed/, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵² Види повеќе: <https://sumnal.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵³ Види повеќе: <https://www.facebook.com/organizacijanazeninagrads kopje/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁴ Види повеќе: <https://womsvetinikole.org.mk/public/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁵ Види повеќе: <https://krizencentar.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁶ Види повеќе: <https://hera.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁷ Види повеќе: <https://mhc.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁸ Види повеќе: <https://ngoflorence nightingale.wordpress.com/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁵⁹ Види повеќе: https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/chlenovi-na-mrezhata/edukativno-humanitarna-organizatsija_trashed/, пристапено 24.05.2021 год.

15. Организација на жени Турчинки во Македонија – ДЕРЈА¹⁶⁰
16. Женска граѓанска иницијатива – АНТИКО¹⁶¹
17. Женска граѓанска иницијатива „Клеа“ – Битола¹⁶²

Мрежата има издадено бројни публикации и истражувања во областа на родово-базираното насилство и семејното насилство, со релевантни податоци и статистики кои го покажуваат напредокот, но и темната страна во оваа област.¹⁶³

3.4. Статистички податоци за семејното насилство

Согласно прегледот на постоечки услуги за жени жртви на насилство во РСМ, во 2017 година не постоеше ниеден кризен центар за жртви на силување, ниеден центар за жртви на сексуално насилство, 1 советувалицен центар за кризна интервенција и психолошко советување и 6 центри за бесплатна правна помош.¹⁶⁴ Во 2020 година има вкупно 8 шелтер-центри и 3 кризни центри. Центрите не се соодветно географски распространети, а тоа го отежнува навременото и безбедно заштитување на жртвите.¹⁶⁵

Фемицидите продолжуваат да се третираат како секое друго убиство, во зависност од низа околности под кои е сторено и во зависност од тоа како е класифицирано. Присуството на фемициди во Република Северна Македонија е видливо од билтените на МВР, согласно кои во 2019 година се регистрирани 2 фемициди, а во 2020 година, заклучно до денот на издавање на годишниот извештај за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија, регистрирани се 4 фемициди.¹⁶⁶

Во однос на прибирањето и водењето податоци за жртви на родово-базирано насилство, Министерството за здравство има “Интегриран систем на прибирање на податоци за родово базирано насилство“, како и изготвена “Стандардна оперативна процедура за

¹⁶⁰ Види повеќе: <https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/chlenovi-na-mrezhata/organizatsija-na-zheni-turchinki-vo-maked/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁶¹ Види повеќе: <http://www.antiko.org.mk/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁶² Види повеќе: <https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/chlenovi-na-mrezhata/makedonski-tsentr-za-zhenski-prava-sh/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁶³ Види повеќе: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/istrazhuvan-a-i-publikatsii/>, пристапено 24.05.2021 год.

¹⁶⁴ Трајановска Љ., Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство во Р. Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - Глас против насилство, Скопје, 2017

¹⁶⁵ Годишен извештај за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија – 2020 година, Македонско здружение на млади правници, Скопје, 2020 год.

¹⁶⁶ Ibid

обезбедување на сеопфатен и мултисекторски одговор во Центри за упатување на жртви на сексуално насилство“.¹⁶⁷ Во неа дадени се насоки за документирање на случаите. Сепак постапката на документирање го опфаќа пред сè етичкиот аспект на прибирањето податок, но не и на обработката и анализата на податоците, поради што не постојат јавно достапни извештаи или соопштенија¹⁶⁸ Системот за спречување и заштита од семејно насилство се уште не ги дава посакуваните резултати. Во текот на 2019 година, во МВР се забележани повеќе од 700 случаи на семејно насилство во кои над 90 проценти жртви се жени и деца.¹⁶⁹ Согласно дневните билтени, значителен дел од евидентираните случаи посочуваат на сериозно физичко насилство, кое во одредени случаи завршува со смртни последици.

¹⁶⁷ Види повеќе: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/10/SOP-za-obezbeduvane-na-seopfaten-i-multisektorski-odgovor-vo-TS centri-za-upatuvane-na-zhrtvi-na-seksualno-nasilstvo.pdf> , пристапено на 26.05.2021

¹⁶⁸ Извештај во сенка за имплементација на Стратегијата за родова еднаквост 2018/2019, Реактор-Истражување во акција, Скопје, 2021 год.

¹⁶⁹ Линк од евидентираните случаи: <https://mvr.gov.mk/izvadok-od-dnevni-nastani/1449>, пристапено 26.05.2021 год.

ГЛАВА IV

Семејното насилство во маргинализираните заедници

4.1. Поим и карактеристики на маргинализираните заедници

Како што напоменав претходно во трудот, секој може да биде жртва на насилство без разлика на пол, род, возраст, етничка, национална, верска припадност, сексуалната ориентација и други нешта со кои индивидуата се идентификува.

Маргинализирани популации претставуваат групи и заедници кои доживуваат дискриминација и исклучување (социјална, политичка и економска) поради нееднакви односи на моќ меѓу економските, политичките, социјалните и културните димензии. Социјалната револуција во 70-тите години на минатиот век го смисли зборот „маргинализиран“ за да ги опише искуствата на оние кои се наоѓаат на испаѓање, до работ на општеството. Терминот маргинализиран се прошири од првичната употреба и започна да се однесува на малцинства и лица од сиромаштија, вклучително и долг список на култури и популации. Согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација, Маргинализирана група претставува група од поединци кои ги обединува специфична положба во општеството, кои се објект на предрасуди, кои имаат посебни карактеристики што ги прават подложни на дискриминација и/или насилство и помала можност за остварување и заштита на правата и слободите.¹⁷⁰

Најчести маргинализирани групи се:

- Национални малцинства
- ЛГБТИ
- Лица со потпросечна интелигенција
- Лица со попреченост
- Корисници на дрога
- Лица со аутистичен спектар
- Лица кои живеат во сиромаштија
- Бездомници

¹⁷⁰ Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен Весник на РСМ, бр. 258 од 30.10.2020 год.

Иако ова е само список на оние групи кои најчесто се нарекуваат маргинализирани, постојат и други индивидуални луѓе кои едноставно не се вклопуваат во општествената култура и ги трпат истите последици. Таквите лица се насекаде околу нас, но практично невидливи, освен ако не предизвикаат проблеми или не го нарушат начинот на живот на редовните лица. Постојат значителни разлики кај маргинализираните луѓе во секој аспект од нивниот живот како што се здравствена заштита, вработување, пристап до услуги и сл.

Тие често се жртви на дискриминација, насилство, социјална стигма, злоупотребувани, експлоатирани или малтретирани од страна на семејството, соседите, пријатели, познаници и др. Маргинализираните лица се многу вешти во одржување на низок профил. Тие постојано се повредени и свесни за стереотипите што се применуваат врз нив. Маргинализираните луѓе постојат на сите места, вклучувајќи ги руралните, приградските и урбаните области. Тие ги преминуваат сите социо-економски, расни, религиозни, начини на живот и културни групи. Културата, менталитетот, начинот на воспитување, традициите, родовите улоги и општествените верувања претставуваат фактори зашто маргинализираните заедници се подложни на насилство.

Во едно родово нееднакво општество каде што жените во голем дел се сè уште економски зависни, каде се практикува традиционалното следење на родовите улоги и норми и останатите традиционални практики според кои жената треба да биде покорна и да ги задоволува сите барања на сопругот, партнерот, таткото, братот и сите останати машки членови на фамилијата без право да каже „не“, ја прави ранлива на сите облици на насилство, а во голема мера и на сексуалното насилство.¹⁷¹

Маргинализацијата на лицата со попреченост денес преовладува и покрај законската регулатива наменета истата да се спречи. На пример, маргинализацијата за исклучување на лицата со попреченост од работната сила, кое од страна на гледиштето на работодавачот за нивно вработување претставува загрозување на продуктивноста, зголемување на стапката на отсуство од работа и создавање повеќе несреќи на работното место. Дополнително, лицата со посебни потреби во руралните и малите градски заедници, можат да чувствуваат повеќе чувство на изолација, бидејќи ресурсите им се

¹⁷¹ Изјава на Елена Димушевска, директорка на Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство за МИА, достапна на: [Жените кои претрпеле сексуално насилство не се жртви тие се херои | МКД.мк \(mkd.mk\)](#) , пристапено 03.06.2021 год.

ограничени, потешко се избегнува и стигмата, бидејќи има помалку места за собирање, и однесувања во заедницата на кои лицата со попречености треба да се придржуваат.

Исто така секојдневно е присутна маргинализацијата на ЛГБТИ луѓето поради нивните сексуални ориентации, родов идентитет и/или карактеристики на полот. На припадниците на овие групи им е отежнат или им е целосно забранет целосен пристапот до разни права, можности и ресурси кои се нормално достапни за членовите на различна група како што се домување, вработување, здравствена заштита и демократско учество.

Приватноста и доверливоста стануваат клучни при барањето помош. Маргинализираните лица, често пати страдаат во тишина под перцепираниот социјален притисок, изразен преку социјалното исклучување, односно социјалната маргинализација. Социјалното исклучување влијание негативно на благосостојбата на сите луѓе, а посебно на оние кои се наоѓаат на маргините на општеството.

II ИСТРАЖУВАЧКИ ДЕЛ

1.МЕТОДОЛОГИЈА

1.1. Предмет на истражување

Семејството претставува природна и основна единица во општеството, а семејното насилство претставува кршење на оваа единица. Семејното насилство е универзална појава, постоела отсекогаш, ја има насекаде и не може да се поврзе само со една нација, етничка група, култура или територија. Овој вид на насилнички криминалитет претставува сериозен општествен проблем и еден од најраспространетите облици на насилство. Злоставувањето може да му се случи на секого без разлика на пол, вера, раса, возраст. Секој член на семејството може да биде и жртва и насилник. Се појавува во разни облици и видови и остава сериозни и долготрајни последици врз жртвата.

Да се биде припадник на маргинализирана заедница содржи одредени карактеристики кои ги ставаат во понеповолна положба од останатите. Најчестите последици се: сиромаштија, дискриминација, стигматизација и отфрленост од општеството, немање пристап до соодветна здравствена заштита, но и заштита од институциите. Да се биде дополнително и жртва на семејно насилство претставува состојба на општествено ниска положба и беспомошност. Посебен осврт се дава на жртвите на семејно насилство кои се припадници на маргинализирани заедници, како што се Ромите и лицата од руралните средини.

Улогата на граѓанските организации во поглед на семејното насилство е незаменлива, ако се земе во предвид дека истите се наоѓаат во заедниците, а најчесто и вработените се дел од тие заедници кои се постојано достапни преку услугите кои ги нудат и луѓето повеќе им веруваат и се охрабруваат да се обратат и да побараат правна помош кај нив. Преку нивната активност на терен ја дознаваме реалната слика за состојбата со одредена појава, во овој случај со семејното насилство.

1.2. Цели на истражување

Целта на ова истражување претставува прибирање на податоци и нивна анализа за докажување на хипотезата на трудот. Семејното насилство е најраспространет облик на насилство од светски размери, а Република Северна Македонија не претставува исклучок

од оваа разорна криминална појава. Истражувањето ќе ја прикаже состојбата со семејното насилство во однос на препознавање, пријавување, систем на заштита и различните форми на семејно насилство. Дали припадниците на маргинализираните заедници, со фокус на Ромите и лицата од руралните средини статистички помалку пријавуваат семејно насилство од граѓаните во урбаните заедници и кои се причините за тоа? Дали положбата и условите на жртвата на семејно насилство припадник на маргинализирана група како и влијанието на заедницата, играат улога врз нејзината одлука за пријавување на насилството?

Дополнително, истражувањето ќе покаже дали припадноста на маргинализирана заедница претставува негативен показател за зголемување на темната бројка на случаи на семејно насилство, имајќи го во предвид нискиот животен стандард, слабото познавање на правата и економските услови на населението. Дали припадниците на овие заедници им веруваат на граѓанските организации кои работат на територијата на Република Северна Македонија и се занимаваат со оваа тематика, ги користат услугите кои тие и ги нудат на жртвата, како и нивната препознатливост од страна на луѓето во поглед на превенција и асистенција со семејното насилство.

1.3. Временски и просторен опфат

Истражувањето го опфати периодот од 01-15 јуни 2021 година, а беа опфатени 50 испитаници од три различни средини, и тоа: Урбана, Рурална и Ромска заедница, во Општините Прилеп, Кривогаштани и Долнени.

1.4. Хипотетска рамка

Генерална хипотеза: Да се биде припадник на маргинализирана заедница каде многу посилно се изразени стереотипите и предрасудите кои што остануваат како обележје во текот на целиот живот е причина жртвите со години да трпат насилство и да се плашат да пријават до надлежните институции.

Посебна хипотеза 1: притисокот од заедницата и непознавањето на правната регулатива, игра голема улога во темната бројка на случаите на семејно насилство.

Посебна хипотеза 2: економската зависност и слабото ниво на образование се причини за страв од пријавување на семејното насилство.

Посебна хипотеза 3: луѓето им веруваат на граѓанските организации и се охрабруваат да се обратат и да побараат правна помош кај нив.

1.5. Популација и примерок

Предметна популација на истражувањето се 50 испитаници кои живеат во Урбана и Рурална средина во општините Прилеп, Кривогаштани и Долнени.

1.6. Методи и техники на истражување

Методолошката рамка на истражувањето се базира на методите анкета и интервју.

1.6.1. Теренско истражување – Анкета

Анкетата беше спроведена лично (лице в лице). Истражувањето се спроведе врз претходно избрани испитаници преку однапред подготвен прашалник и истата беше анонимна.

Прашалник за анкета: Спроведувањето на анкетата се изврши на претходно подготвен инструмент - прашалник за анкета со намерен примерок на избрани припадници на маргинализираните заедници и жителите од урбаната и руралните средини. Прашалникот кој се користеше за истражувањето се состои од 3 целини и содржи 26 прашања кои се поделени во три дела: Дел А: Избор на респондент - група во кој ќе се обележи на која група припаѓа лицето кое е интервјуирано како испитаник/чка, додека пак сегментот од Дел Б е содржински поврзан со целите на истражувањето. Во Дел В можат да се внесат секаков вид на дополнителни забелешки кои не се претходно опфатени, испитаникот/чката смета дека се релевантни, а се поврзани со целите на истражувањето.

1.6.2. Интервју

Со помош на методот *интервју*, беа спроведени две индивидуални интервјуа и тоа: едно со вработен во Центарот за социјални работи во Прилеп и едно со претставник на граѓанска организација.

Прашалник за интервју: Спроведувањето на интервјуто се изврши на претходно подготвен инструмент - прашалник за интервју со намерен примерок на избрани припадници и тоа: едно со вработен во Центарот за социјални работи во Прилеп, кој претставува прва инстанца во откривањето и превенцијата на семејното насилство и едно со претставник на граѓанска организација која работи со жртви на семејно насилство. Прашалникот кој се користеше за истражувањето се состои од 1 целина и содржи 13 прашања.

2. Анализа на добиените резултати

Согласно резултатите од спроведеното теренско истражување во Дел А:

Анкетирани се 50 испитаници од кои 37 или 74% се жени, додека 13 односно 26% се мажи. Од нив 28% припаѓаат на возрасната група од 18-30 години, 50% на возрасната група од 31-45 години, 20% на возрасната група од 46-60 години и само 32% на возрасната група над 60 години.

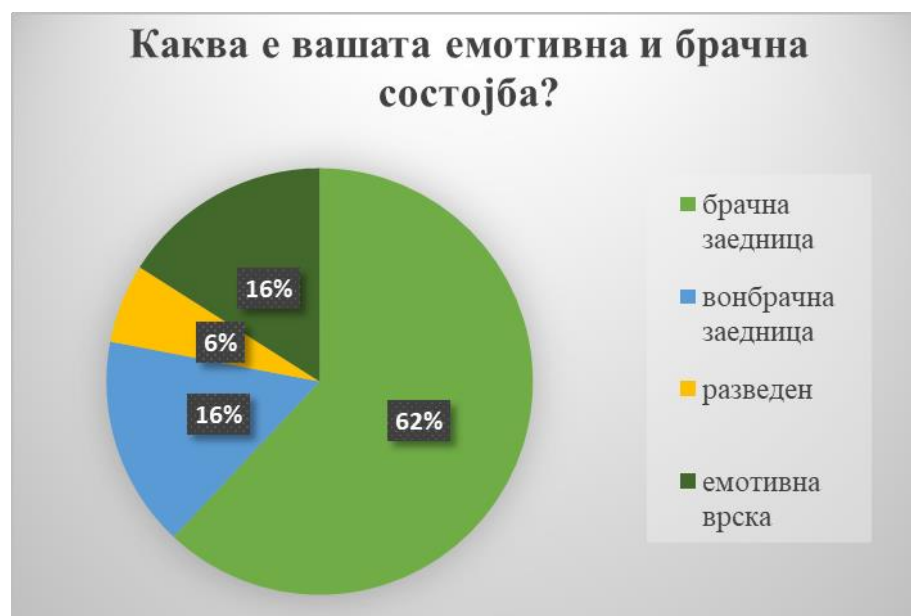
Во однос на нивото на образование на испитаниците 22% имаат завршено само основно образование, 52% имаат завршено средно образование, 14% имаат високо образование а 12% немаат никакво образование. Како што може да се забележи најголем процент од испитаниците имаат завршено средно образование што одговара на реалната структурата на населението во нашата држава, во поглед на образованието. Дополнително, неизбежно е да се потенцира и бројката од 14% на лицата кои се изјазниле дека немаат никакво образование. Ова значи дека во држава каде основното образование е бесплатно и задолжително, постои проблем во рано детектирање и вклучување на овие лица во образовниот процес, дотолку повеќе што во најголем процент истите се припадници на маргинализирана заедница.

Како сме кај занимањето, 10% од испитаниците се изјасниле како студенти, 32% се изјасниле како вработени, 12% како земјоделци, 22% невработени и 24% како приматели на парична помош согласно Закон за социјална заштита. Ваквиот резултат иако е разочарувачки, сепак ја изразува реалната состојба на терен, а тоа е високиот процент на невработени и приматели на парична помош согласно Закон за социјална заштита.

Според етничката припадност 46% се изјасниле како Македонци, 34% како Роми, 12% како Турци и 8% како Албанци. Во однос на средината од која што доаѓаат 72% се изјасниле дека живеат во Урбана средина, додека 28% живеат во Рурална средина. Следствено, 62% истакнале дека припаѓаат на маргинализирана заедница, додека 38% дека не припаѓаат. 20% од испитаниците живеат во Општина Долнени, 24% во Општина Кривогаштани и 56% во Општина Прилеп. Високиот процент од 72% на испитаниците кои се изјасниле дека доаѓаат од урбана заедница е резултат на испитаниците од Ромската заедница кои иако се припадници на маргинализирана заедница, живеат на територијата на градот Прилеп. Дополнително резултатот од 62% проценти од испитаниците кои одговориле дека припаѓаат на маргинализирана заедница, освен Ромската заедница ги вклучува и жителите на руралните средини, бидејќи истите имаат ограничен пристап до одредени услуги во однос на жителите на урбаните средини.

Во Дел Б: кој е содржински поврзан со целите на истражувањето, врз основа на спроведените анкети добиени се следниве резултати:

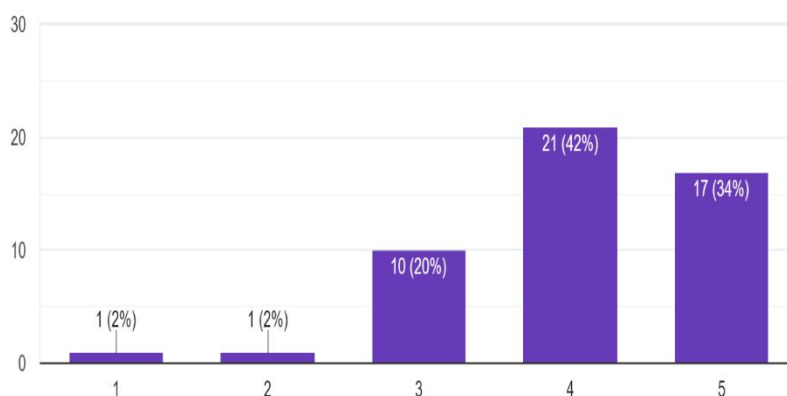
На првото прашање „Каква е вашата емотивна и брачна состојба?“ добиени се следниве одговори: Од 50 испитаници 31 испитаник односно 62% се наоѓаат во брачна заедница, 8 испитаници или 16% во вонбрачна заедница, 8 испитаници односно 16% во емотивна

врска и 3 испитаници или 6% изјавиле дека се разведени. Согласно добиените одговори, најголем број од испитаниците се наоѓаат во брак, што дава насоки за добри резултати при докажувањето на хипотезите на истражувањето.

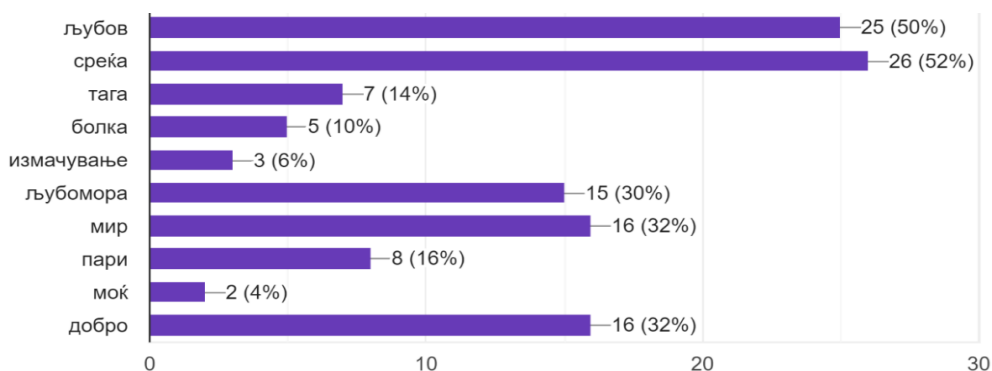
Графикон 1: Емотивна и брачна состојба

На второто прашање „Како би го оцениле вашиот однос со партнерот на скала од 1 до 5, при што 1 е најслаб а 5 претставува високо стабилен однос?“ добиени се следниве одговори: само 1 испитаник, односно 2% го оцени својот однос со партнерот со бројот 1- како најслаб, 1 испитаник односно 2% го оцени со бројот 2, 10 испитаници односно 20% го оценија својот однос со партнерот како средно стабилен со бројот 3, 21 испитаник или 42% дадоа оцена 4 и 17 испитаници односно 34% односот со својот партнер го оценија со број 5 како високо стабилен.

Графикон 2: Оцена на односот со партнерот

Иако е очекуван високиот процент на одговори на високо стабилен однос бидејќи луѓето често пати не се искрени и отворени кон трети лица за односите со своите партнери и истите ги прикажуваат како “совршени“, сепак високиот резултат од 42% на испитаниците кои го оценија својот однос со партнерот со бројот 4 на скалата од 1 до 5, ни дава надеж дека испитаниците биле искрени во рангирањето. Крајниот резултат е дека односите на испитаниците со партнерите се наоѓаат на позитивната страна на скалата за рангирање.

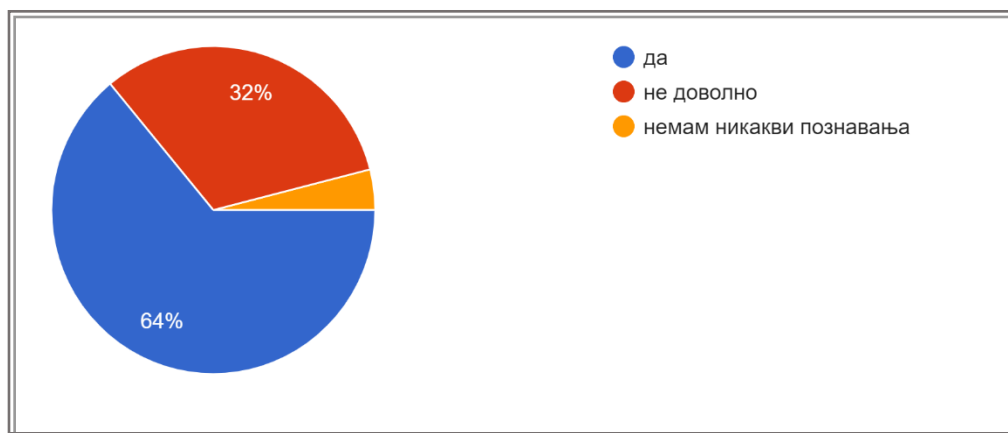

Графикон 3: Опис на односот со партнерот

На прашањето со кое требаше да го опишат односот со својот партнер избирајќи од понудените зборови, испитаниците дадоа највисок процент 52% на зборот среќа опишувајќи го нивниот однос како среќен, потоа 50% на љубов, а 32% избраа мир и добро. Потоа следуваат љубомората со 30% и пари со 16%.

Од резултатите можиме да заклучиме дека испитаниците позитивно ги опишаа своите односи со партнерите давајќи и предност на среќата пред љубовта. Забележителни се и високите 30 проценти на љубомората, што се спротивставува на позитивните страни на односите, ако се земе во предвид можноста за повеќе избори во одговорот. Она што се издвојуваше за време на анкетаирањето претставуваше бројот на испитаници кои во анкетите од понудените одговори истовремено ги избираа зборовите среќа и љубомора.

Следно, испитаниците беа прашани дали знаат што претставува семејното насилство, на кое прашање добиени се следниве одговори: 64% изјавиле дека знаат што претставува семејното насилство, 32% кажаа дека не знаат доволно и само 4% одговориле дека воопшто не знаат што претставува семејното насилство. Од прикажаното можеме да заклучиме дека во најголем процент испитаниците имаат познавања за семејното насилство.

Графикон 4: Познавање за семејното насилство

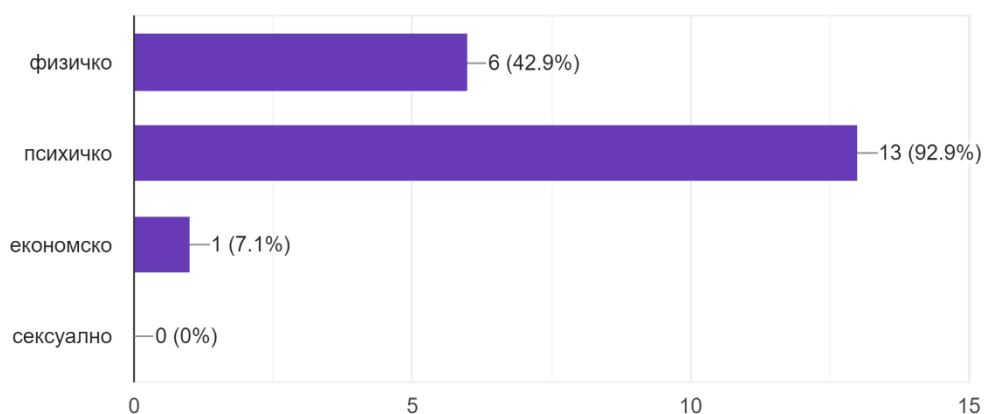
Во однос на прашањето под реден број пет „Дали сметате дека сте или сте биле жртва на семејно насилство?“ 23 од испитаниците односно 46% изјавија дека не биле жртви на семејно насилство, 13 испитаници или 26% се изјаснаа со “да“ и 14 или 28% не сакаа да дадат одговор на прашањето. Од резултатите можиме да заклучиме дека имаме висок процент на лица кои се изјасниле дека биле жртви на семејно насилство. Она што е од

исклучителна важност исто така е и фактот што е голем процентот на лицата кои не сакале да одговорат на ова прашање, што дава простор за претпоставка на висок број на жртви на семејно насилство.

Графикон 5: Жртви на семејно насилство

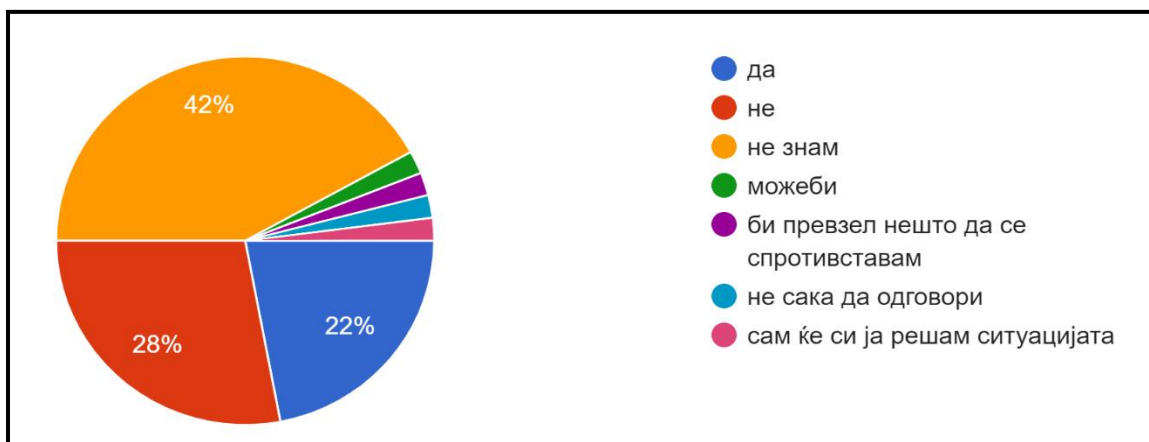
На следното прашање, лицата кои дадоа одговор “Да“ на претходното прашање, требаше да одговорат на каков вид на насилство сè или биле жртви со можност за избор на повеќе одговори. 6 од 13 лица односно 42.9 % одговорија дека сè или биле жртви на физичко насилство, 13 лица односно сите лица кои одговориле со “да“ на претходното прашање изјавија дека сè или биле жртви на психичко насилство и само 1 испитаник изјави дека е или бил жртва на економско насилство.

Графикон 6: Видови на семејно насилство

Забележително е психичкото насилство како најзастапен вид на семејно насилство, додека сексуалното насилство не е застапено во ниту еден од случаевите на семејно насилство. Во сите 6 случаи на физичко насилство, испитаниците кажаа дека паралелно биле жртви и на психичко насилство. Од ова можеме да констатираме дека насилството во семејството никогаш не се појавува само во еден вид, туку најчесто е комбинација од два или повеќе видови, што се докажа и во ова истражување.

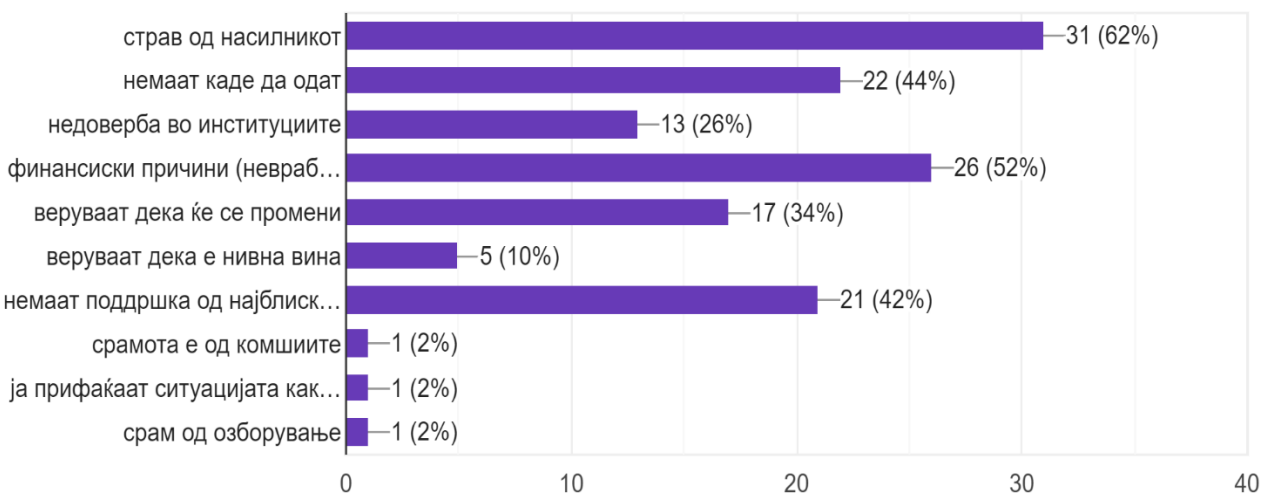
На следното прашање “Доколку сте/би биле жртва на семејно насилство дали сте/би побарале помош?” 22% од испитаниците се изјаснија дека би побарале помош, 28% не би побарале помош, 42% одговорија со “не знам“, 2% со “можеби“, а под одговорот друго 1 испитаник или 2% изјави дека би превзел нешто да се спротивстави, 1 испитаник или 2% изјави дека “сам ќе си ја реши ситуацијата-проблемот“ и 1 испитаник не сакаше да одговори. Високиот процент на лица кои одговориле дека не би пријавиле и дека не знаат дали би побарале помош во сличај на семејно насилство, ни кажува дека граѓаните сеуште не се осмелуваат да ја пријават оваа појава, што е директно поврзано со темната бројка на случаи на семејно насилство.

Графикон 7: Дали би побарале помош во случај на семејно насилство

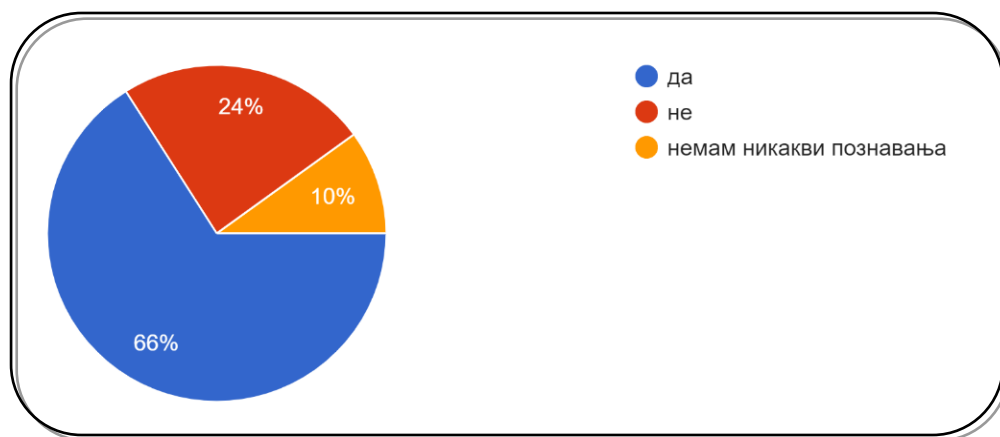
За да дознаеме кои се причините поради кои жртвите најчесто не пријавуваат семејно насилство, имајќи можност за повеќе одговори, испитаниците во најголем број 31 одговориле страв од насилникот, 26 испитаници ги наброиле финансиските причини како невработеноста и немањето на финансии, 22 од испитаниците избрале немање на жртвата каде да оди. Следно е немањето на поддршка од најблиските, потоа “веруваат дека насилникот ќе се промени“, 13 испитаници кажале дека немаат доверба во институциите,

5 од испитаниците избрале веруваат дека е нивна вина, и на крај по 1 од испитаниците се изјасниле со “срамота од комшиите, срам од озборување и ја прифаќаат каква ситуацијата каква што е“. Со ова се потврдува дека стравот од насилникот е најголемата причина поради која жртвите не се осмелуваат да пријават семејно насилство. Дополнително на ова влијае и стравот од зголемување на насилството кое жртвата веќе го преживува. Втора причина која е избрана од испитаниците за непријавување на насилството е поврзана со фактот што живееме во патријархално општество, каде жената има подредена положба, бидејќи нејзината функција во семејството не е финансиски да придонесува, туку мажот е тој кој го издржува семејството и ја прави финансиски зависна. Третата по ред причина е “немајќи каде да одат откако ќе го напуштат семејниот дом“, што е директно поврзана со втората констатација.

Графикон 8: Причини за непријавување на семејно насилство

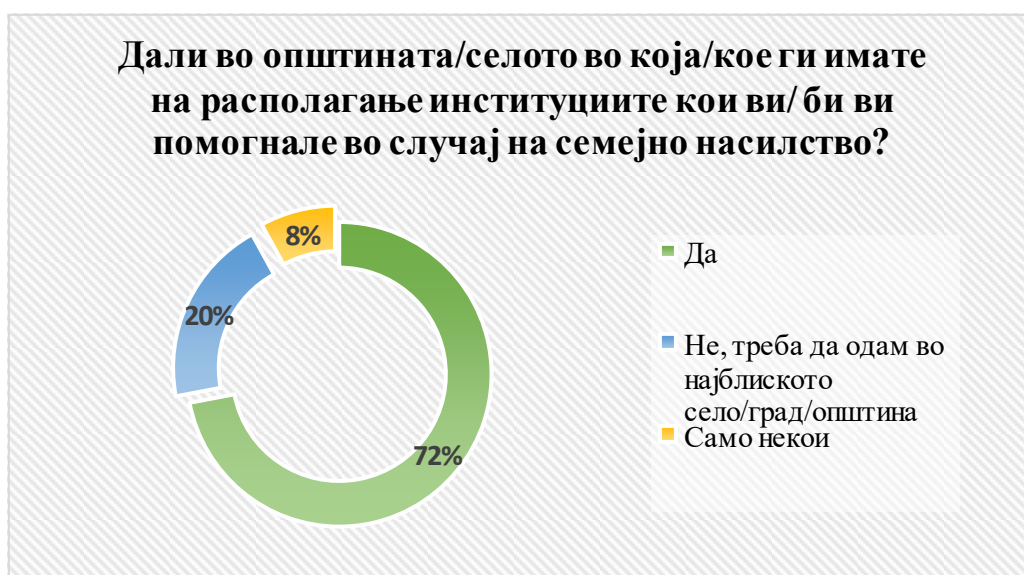
Во однос на тоа дали граѓаните знаат каде да се обратат во случај на семејно насилство, 66% од испитаниците изјавиле дека знаат каде да се обратат односно ги знаат надлежните институции до кои треба да пријават семејно насилство, 24% се изјаснија со “не“, додека 10% кажаа дека немаат никакви познавања. Согласно резултатите се добива општ заклучок дека граѓаните ги знаат механизмите за заштита во случај на семејно насилство, односно знаат каде да пријават и да побараат помош.

Графикон 9: Познавање на надлежните институции

Испитаниците кои одговорија со “да“ имаа отворено поле да ги набројат институциите до кои би се обрatile во случај на семејно насилство. Од 33 испитаници, 23 одговорија дека би пријавиле во Полиција, 18 во Центарот за социјална заштита, 3 во Здружение на граѓани и 1 испитаник изјави дека би пријавил кај адвокат.

Во однос на надлежните институции кои ги имаат на располагање испитаниците во случај на семејно насилство во општината/селото во која што живеат, 72% се изјаснија дека ги имаат на располагање институциите, 20% дека потребно е да одат во најблиското село/град/општина за да пријават семејно насилство, додека 8% посочиле дека на располагање имаат само некои, посочувајќи ја полицијата како единствена достапна институција.

Графикон 10: Достапност на надлежни институции

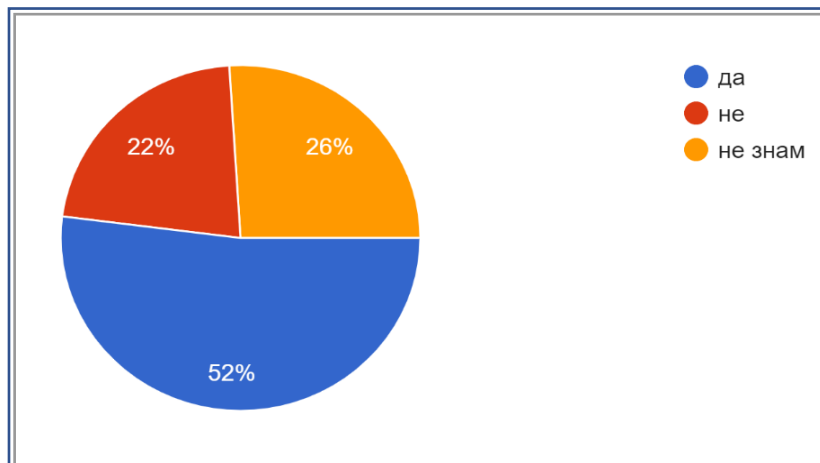
Овој резултат се должи за застапеноста на институциите во руралните средини. Полициските станици се наоѓаат на територијата на општината и истите не се достапни во секое село. Во областите на нашето истражување, во Општина Кривогаштани има полициска станица во с.Кривогаштани, во Општина Долнени полициската станица се наоѓа во с.Ропотово и Полициска станица со општа надлежност во Прилеп за територијата на Општина Прилеп. Центарот за социјални грижи е Јавна установа која има меѓуопштинска надлежност и во овој случај Центарот за социјални работи се наоѓа во градот Прилеп.

На прашањето “Дали сметате дека заедницата во која што живеете влијае/би влијаела на вашата одлука да пријавите семејно насилство?“, 60% од испитаниците одговорија со “да“, 18% посочија дека не би влијаела, додека 22% се изјаснија дека не знаат. Дополнително 86 % од испитаниците припадници на маргинализирана заедница посочија дека заедницата во која што живеат влијае/би влијаела на нивната одлука да пријават семејно насилство. Со ова се потврдува хипотезата на истражувањето дека заедницата има големо влијание врз однесувањето на жртвата на семејното насилство и нејзината одлука да пријави до надлежните институции.

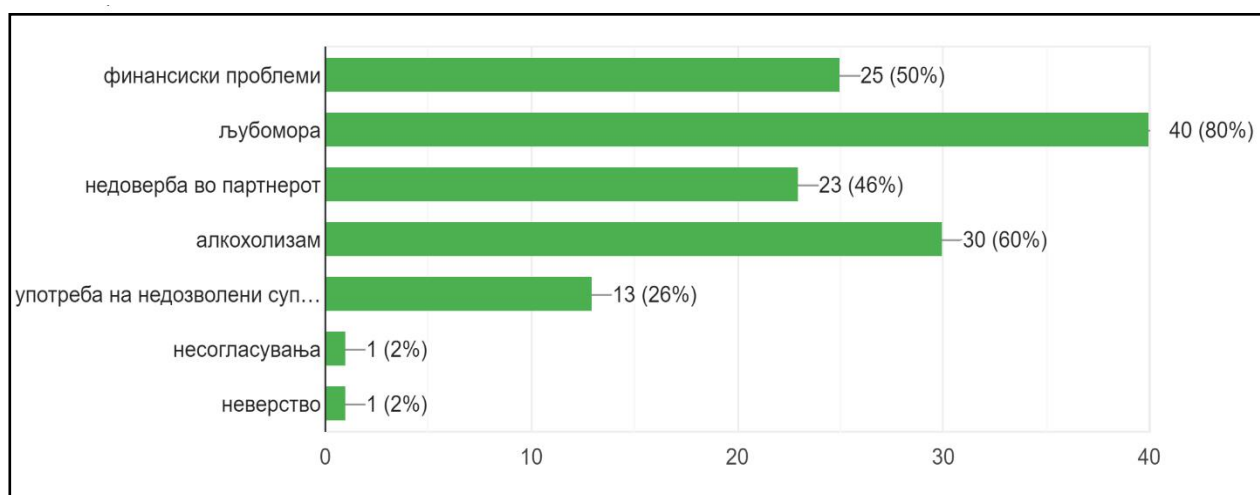
Графикон 11: Влијание на заедницата

На следното прашање, 52% од испитаниците истакнале дека се плашат/би се плашеле од осуда од околината, 22% се изјасниле со “не“ и 26% со “не знам“. Ова значи дека стравот од осуда од околината е присутен во голем процент и истиот влијае на одлуката жртвата да пријави семејно насилство.

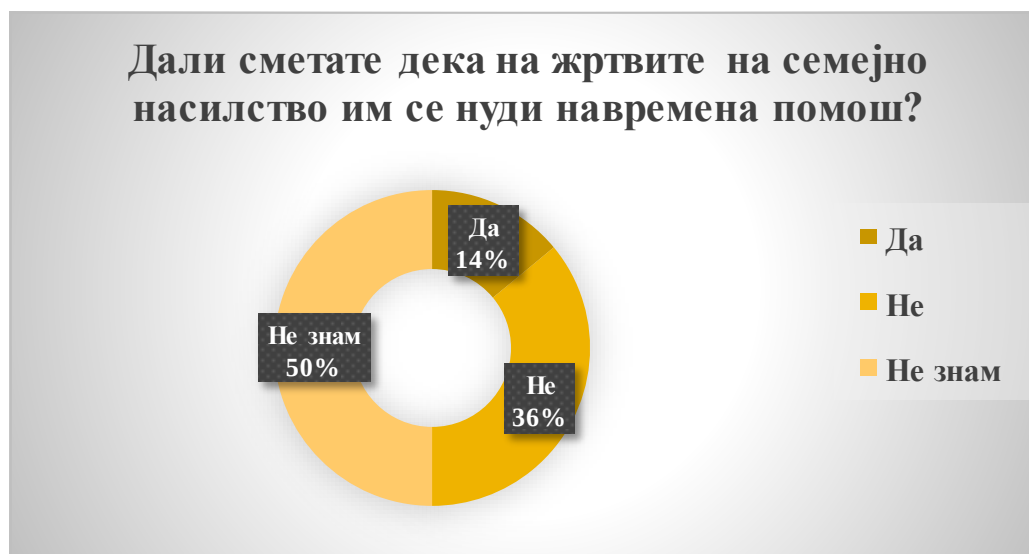
Графикон 12: Страв од осуда од околината

На прашањето под број 13 “Поради кои причини најчесто се врши семејно насилство?“, беше дадена можност за избирање на повеќе можни одговори. Согласно испитаниците, како најчеста причина за семејно насилство е љубомората со 80%, следува алкохолизмот со 60% и финансиските проблеми со 50%. Следна причина претставува недовербата во поартнерот со 46%, потоа употребата на недозволен супстанции со 26% и во полето друго испитаниците дополнително ги наведоа неверството и несогласувањата со по 2%.

Графикон 13: Причини за вршење на семејно насилство

Во однос на навремената помош која им се нуди на жртвите на семејно насилство 14% се изјаснија со “да“, 36% со “не“, додека највисок процент од испитаниците 50% изјавија дека не знаат дали на жртвите на семејно насилство им се нуди навремена помош. Резултатите покажуваат дека испитаниците не се доволно запознени со постапката за заштита на жртвата, како и помошта која и се нуди. Ова е поврзано со непознавањето на процедурите и законската регулатива и ја потврдува помошната хипотеза дека граѓаните не се доволно запознаени со законската регулатива, за што доказ претставува и од бројката од 14 % кои одговориле потврдно на ова прашање.

Графикон 14: Помош на жртвите на семејно насилство

Размислувањата на испитаниците на прашањето “Дали сметате дека ненавремено побараната помош може да биде причина за убиство при вршење на семејно насилство?“, се следниве: најголемиот број од испитаниците 32 или 64% изјавија дека ненавремено побараната помош може да биде причина за убиство при вршење на семејно насилство, 4 или 8% се изјаснија со “не“, додека 14 или 28% одговорија со “не знам“. Потврдните одговори и високите 64% со кои испитаниците сметаат дека ненавремено побараната помош може да биде причина на феминцид се поразителни, ако се земе во предвид фактот што иако 64 % од испитаниците се свесни за последиците од семејното насилство, поразителни 22% (графикон 7) би порале помош, односно би пријавиле семејно насилство.

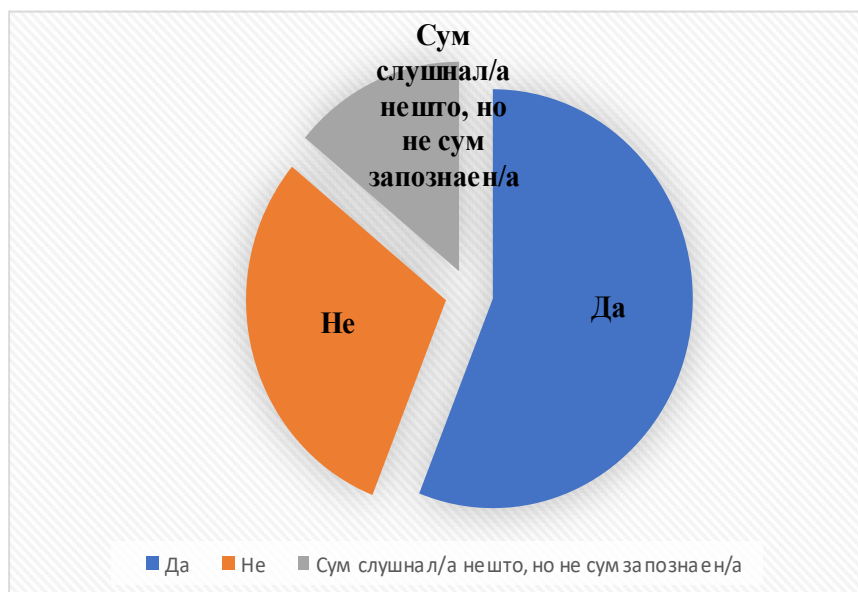

Графикон 15: Убиство при вршење семејно насилство

Одговорите на испитаниците во однос на прашањето “Доколку имаат сознанија за семејно насилство во својата блиска околина дали би пријавиле до надлежните надлежните институции?” се следниве: 12 или 24% одговорија дека би пријавиле, 4 или 8% се изјасниле со “не“, 15 односно 30% одговориле “можеби“, додека најголем број од испитанците 19 или 38% кажале дека не се мешаат во приватните работи на другите. Овој процент го потврдува фактот што сеуште не е подигната свесноста на граѓаните за семејното насилство како и штетните последици кои ги има врз жртвите и децата. Во нашето општество се ретки случаите за пријава на семејно насилство од страна на трето лице, кое е не е член на семејството во кое се врши насилството.

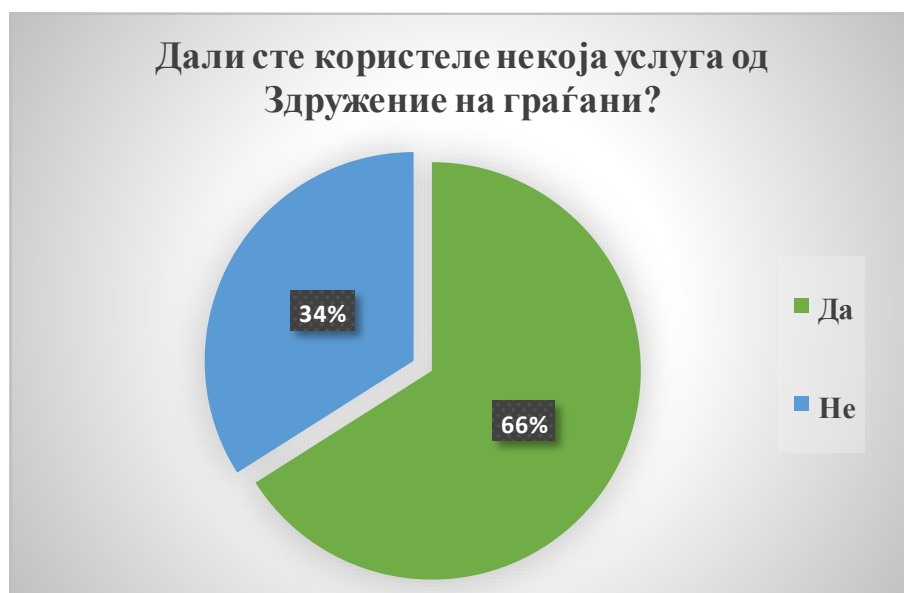
Графикон 16: Пријава до надлежни институции

Околу информираноста на испитаниците за работата на здруженијата на граѓани, 56% од испитаниците изјавиле дека се запознаени со работата на Здруженијата на граѓани, 30 % кажаа “не“, додека 14% посочија дека имаат слушнато, не се запознаени.

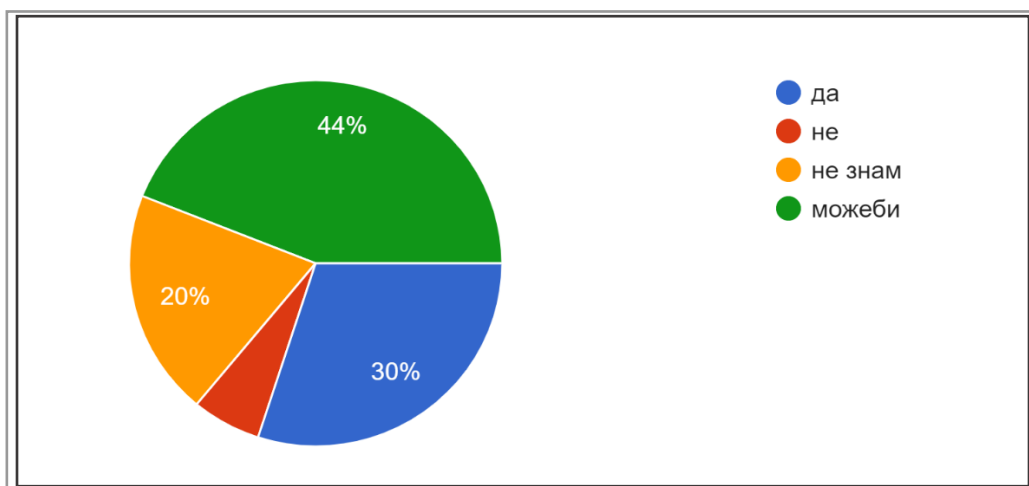
Графикон 17: Информираност на граѓаните за Здруженија на граѓани

Во однос на прашањето “Дали сте користеле некоја услуга од Здружение на граѓани?“ 66% од испитаниците одговорија дека користеле некоја услуга, додека 34% се изјаснија со “не“. Заклучокот е дека граѓаните ги препознаваат Здруженијата на граѓани како институција до која можат да се обратат и ги користат услугите кои тие ги нудат.

Графикон 18: Користење на услуги од Здруженија на граѓани

Следствено на тоа, 15 од испитаниците или 30% изјавија дека би побарале помош при случај на семејно насилство во Здружение на граѓани, 3 или 6% одговориле со “не“, 10 испитаници или 20% одговориле дека не знаат, додека 22 односно 44% се изјасниле со можеби. Охрабрувачки е резултатот дека дури 30% од испитаниците би порале помош во Здруженијата на граѓани, ако се земе во предвид високиот процент на испитаници кои одговориле со можеби. Тоа значи дека потребно е да се зголеми теренската работа со населението, да се зголеми едукацијата и да се олесни пристапот до услугите кои им се потребни на граѓаните.

Графикон 19: Помош во Здружение на граѓани

Анализа на резултати од спроведени интервјуа

Со помош на методот Интервју беа спроведени две индивидуални интервјуа и тоа: едно со вработен во Центарот за социјални работи во Прилеп, кој претставува прва инстанца во откривањето и превенцијата на семејното насилство и едно со претставник на граѓанска организација која работи со жртви на семејно насилство.

Првото интервју беше спроведено со Јасминка Митреска -социјален работник од ЈУ Центар за социјални работи Прилеп, во просториите на установата. Респондентот даде одговор на 12 прашања. На првото прашање во однос на статистиката на пријавени случаи

на семејно насилство во периодот 2015-2020 година, респондентот истакна дека согласно податоците со кои располагаат во 2018 година имаат регистрирано 155 случаи, во 2019-251 пријавен случај и во 2020-274 случаи на семејно насилство. Во однос на трендот на намалување или зголемување на бројот на пријавени случаи на семејно насилство, социјалниот работник истакна дека постои покачување, што се потврдува и со бројот на пријавени случаи на годишно ниво, но дека сето тоа се должи на влијанието на пандемијата предизвикана од КОВИД-19 како и повторувањето на пријави од исти жртви кои биле евидентирани во ЈУМЦСР Прилеп пред неколку години. Во однос на полот, жените се јавуваат повеќе како жртви на семејно насилство согласно статистиката на Центарот за 2020 година каде како пријавители според пол се регистрирани 83 - мажи и 191- жени, а како најчести причини кои се наведуваат при пријавувањето се јавуваат нарушени брачни односи, неверство, конзумирање на психотропни супстанции - дроги како и психичко заболување.

Жртвите се осмелуваат да пријават семејно насилство, но во обратен случај како причини поради кои не пријавуваат најчесто се страв, страм, стереотипи на заедницата, зачувување на семејството, економската зависност на жртвата... На прашањето “Дали е поголем бројот на пријавени случаи во урбани или рурални средини и поради кои причини е тоа така?” интервјуираната посочи дека поголем е бројот на пријавени случаи на семејно насилство од лица кои живеат во урбани средини, наспроти руралните средини и припадниците на маргинализираните заедници, што се потврдува и со статистиката на Центарот за социјална работа според кој во 2020 година од регистрираните случаи на семејно насилство 48 биле во рурални средини и 181 во урбана средина, според етничката припадност 205 биле Македонци, 8 Албанци, 52 Роми и 09 други. Правилата и нормите на заедницата во која што живее жртвата влијае на одлуката да пријави семејно насилство, па затоа и бројот на пријавени случаи од припадници на маргинализираните заедници е помал. Како облик на семејно насилство кој најчесто е пријавуван во Центарот за социјална работа се јавуваат поплаките и навредите односно психичкото насилство. Интервјуираната истакна дека ненавремено побараната помош не претставува причина за зголемен број на фемициди во последните години. Кога станува збор за Здруженијата на граѓани, Центарот за социјална работа во Прилеп има одлична соработка со локалните Здруженија, а припадниците на маргинализираните заедници ги препознаваат и се

обраќаат за помош до истите, но дека во случаите на семејно насилство Центарот претставува прва истанца. Како дополнителна забелешка беше посочено дека потребен е двостран пристап, односно работа на тимовите во Центрите за социјална работа како со жртвите така и со сторителите на семејното насилство.

Второто интервју се одржа со Стојан Мишев, од Здружение ЕСЕ. Во однос на статистиката поврзана со бројот на пријавени случаи на семејно насилство, респонентот изјави дека во Центарот за правна помош на ЕСЕ во периодот од 2015 до 2020 година обезбедена е бесплатна правна помош (правни совети и писмени поднесоци) за 1110 корисници за надминување на проблемот со семејното насилство и разрешување на останатите правни проблеми, како што се развод на брак, старателство, издршка, имотни односи, наследување, надомест на штета и др. воглавно жени кои претрпеле семејно насилство. За околу 250 жени е обезбедено психолошко советување.¹⁷² Од друга страна кога зборуваме за пријавени случаи и официјална статистика, посочи дека недостатокот на јавно достапни податоци за случаите на семејно насилство е еден од основните системски проблеми кој оневозможува тековно следење на состојбата и трендовите на ова поле, како и соодветно планирање и подобрување на политиките, законите и практиките за заштита од семејно насилство. И покрај постоењето на законска обврска за водење на посебна евиденција за случаите на семејно насилство, ЦСР, Полицијата и Судовите немаат унифицирана практика на собирање и објавување на податоци и неопходно е подобрување на постоечкиот систем за собирање на податоци. Во поглед на трендот на зголемување или намалување на бројот на пријавени случаи на семејно насилство, интервјуируаниот посочи дека во отсуство на официјална статистика не можат да утврдат зголемување или намалување на стапката на пријавени случаи на семејно насилство, меѓутоа загрижува тоа што во РСМ има тренд на висока застапеност на семејното насилство во еден подолг период од 15 години. Како основен проблем го посочува отсуството на политичка волја и алоцирање на буџетски средства за справување со семејното насилство, кое резултира во долготрајните системски недостатоци кои постојат уште од законското регулирање на семејното насилство, како што се: недостатокот на човечки, финансиски и технички ресурси; неинформирањето на жртвите за нивните права,

¹⁷² Види повеќе: Извештаи на ЕСЕ, Достапно на [Здружение ЕСЕ - Извештаи за работа \(esem.org.mk\)](http://esem.org.mk), Извештај за работа 2015 (стр. 36), Извештај за работа 2016 (стр.22), Извештај за работа 2017 (стр.21), Извештај за работа 2018 (стр.25), Извештај за работа 2019 (стр.22), Извештај за работа 2020 (стр. 18).

отсуството на системска едукација за практичарите од надлежните институции и несоодветно постапување; недостаток на координација помеѓу институциите; недостаток на правни, социјални, здравствени, економски сервиси за жените кои претрпеле семејно насилство; неспроведување на ефективна истрага и изрекување на поблаги казни за сторителите на семејно насилство. Како резултат на овие недостатоци имаме тренд на висока застапеност на семејното насилство, како и ескалирање и зголемување на ризикот од насилство.

Од горенаведеното може да се заклучи дека освен декларативното усвојување на закони, државата нема овозможено услови за нивно спроведување во пракса и нема обезбедено ефективна заштита за жртвите на семејно насилство, што резултира со недоверба во институциите и намалување на можностите за разрешување на проблемите со кои се соочуваат. Жените се најчесто жртви на семејно насилство, а основна причина за појава и опстојување на семејното насилство е прифатеноста на традиционалните патријархални односи и подредената улога на жената во однос на мажот во бракот и општеството. Фактори кои придонесуваат во одреден момент да ескалира насилството се алкохолот, љубомората, финансиските проблеми и др. На прашањето под број шест “ Дали мислите дека жртвите се охрабруваат да пријават семејно насилство?“, интервјуирианиот изјави дека неопходно е да се нагласи дека државата не спроведе соодветни превентивни активности/кампањи за информирање на населението за природата на семејното насилство и законските механизми за заштита. Превентивните активности и кампањите за подигање на свеста се спроведувани воглавно од Граѓанските организации и истите се насочени кон информирање и охрабрување на жените да го пријават насилството. Нивното 20 годишно искуство во обезбедување на директна помош за жените и истовремено јакнење на капацитетите на институциите укажува на тоа дека паралелно со охрабрувањето на жените кои претрпеле семејно насилство, неопходно е подобрување на постапувањето на институциите со цел тие да одговорат на потребите на жртвите после пријавувањето. Односно мора да се осигура дека после пријавувањето, ЦСР и Полицијата ќе обезбедат соодветна помош и поддршка, која во овој момент отсуствува. Како причини за непријавување на насилството според нивното искуство се наведени следните: срам од околината, страв, финансиска зависност, недоверба во институциите и др. Воглавно, отсуството на соодветна општествена поддршка (поради високата прифатеност на

традиционалните вредности) и немањето на ефективна формална заштита од страна на државата придонесуваат за непријавување на семејното насилство. Според евиденцијата на Здружението, регистрирани се случаи каде што жените немаат поддршка за пријавување на насилството ниту од нивното примарно семејство, поради срамот од околината. На прашањето“ Дали е поголем бројот на пријавени случаи во урбани или рурални средини и поради кои причини сметате дека е така?“ интервјуирираниот посочи дека жените од руралните средини и припадничките на етничките малцинства во недоволна мера се запознаени со механизмите за заштита. Како резултат на тоа помал е бројот на жени од селата кои имаат пријавено и поведено судска постапка за заштита. Дури 80 % од жртвите на семејното насилство во постапките за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство се од град, додека само 20 % се од село.¹⁷³ Во однос на националноста, 78 % од жртвите се Македонци, 12 % се Албанци, 5 % Роми и 5 % од друга националност. Затоа е потребно е државата да организира активности за зголемување на свесноста на жените од руралните средини и жените од етничките малцинства за законските и судските можности за заштита од семејно насилство.¹⁷⁴ Во однос на влианието кое заедницата во која што живее жртвата влијае на одлуката да пријави семејно насилство, респондентот изјави дека општествената поддршка, односно поддршката од примарното семејство и од блиските и осудувањето на насилството се фактори кои директно придонесуваат за охрабрување на жртвата да го пријави насилството. Како најчест облик на насилство кој се пријавува е физичкото насилство, по што следи психолошкото насилство. Најзастапени кривични дела за кои се водат постапки се Телесна повреда (чл.130 ст.2) и Загрозување на сигурноста (чл.130 ст.2). Меѓутоа, податоците од судското набљудување укажуваат на тоа дека одредени форми на

¹⁷³ Извештај од судско набљудување во периодот март 2018 – февруари 2019 <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%20%D0%BE%D0%B4%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D1%99%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%20%D0%B8%20%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%93%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>

¹⁷⁴ Ibid,

психолошкото насилство не се препознаени од страна на Полицијата и следствено на тоа истите не се казнуваат, како што се Присилба и Противправно лишување од слобода.¹⁷⁵

На прашањето дали ненавремено побараната помош е причина за зголемениот број на фемициди во последните години, интервјуираниот посочи дека како последица на долготрајните системски недостатоци и неефективната заштита на жртвите од страна на државата, последните години има зголемување на бројот на убиства како резултат на семејното насилство. Изрекувањето на поблаги условни казни за сторителите на семејно насилство наспроти предвидените затворски казни е еден од факторите кои директно придонесува за ваквото ескалирање на насилството со фатални последици. Од друга страна, институтот „ублажување на казната“ треба да се применува во случаи каде согласно природата на кривичното дело и последиците од истото, целта на казнувањето ќе биде остварена и преку изрекувањето на поблаги казни. Од овие причини ублажувањето на казните воопшто не треба да се применува во кривичните предмети за семејно насилство, затоа што станува збор за насилство кое се повторува подолг временски период со сериозни последици по жртвите, па со изрекувањето на поблаги казни за сторителите не се остварува специјалната превенција кон сторителите, ниту генералната превенција кон целото население. Дотолку повеќе, што наспроти предвидената построга казнена политика, изрекувањето на поблаги казни повеќе се применува како правило, отколку како исклучок во предметите поврзани со семејното насилство. За илустрација, според податоците од спроведеното судско набљудување на кривични предмети за семејно насилство, затворските казни биле изречени во само 15% од кривичните предмети за сторени кривични дела како резултат на семејно насилство.¹⁷⁶

На прашањето “Дали сметате дека граѓаните ги препознаваат здруженијата на граѓани како институција до која можат да се обратат и да побараат помош во случаи на семејно насилство?” интервјуираниот истакна дека граѓанските организации традиционално се

¹⁷⁵ Повеќе информации за кривичната постапка има анализата (кратка верзија) на следниот линк: <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2019/%D0%A1%D0%B5%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%20%D0%BB%D0%B8%20%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>

¹⁷⁶ Види повеќе: <http://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/Извештај%20од%20судско%20набљудување%20на%20кривично%20и%20граѓански%20предмети%20за%20семејно%20насилство.pdf>

главната помош и поддршка за жените кои претрпеле семејно насилство, преку обезбедувањето на правна, психолошка, социјална и др. вид на услуги за жените. Истражувањата на Здружението ЕСЕ укажуваат на тоа дека граѓаните во голема мера се задоволни од услугите (со почит, навременост, објаснување на правата, можност за прашување, разбирање и др.) кои ги добиваат од граѓанските организации вклучени во обезбедувањето на правни или параправни услуги во заедницата.

Во однос на последниот наменет за дополнителни коментари и забелешки, респондентот изјави дека КОВИД-19 кризата негативно се одрази врз состојбите со семејното насилство во државата, преку зголемен ризик и ескалирање на насилството за време на вонредната состојба и мерките за ограничено движење на населението. Жените се соочија со специфични форми на насилство (психолошко, економско) како резултат на кризата, како и со неможност да ги надминат истите поради нефункционалноста на институциите. Оттука, неопходно е државата да ги реши долготрајните системски проблеми кои се наведени претходно, како и да презеде мерки за адаптирање на постапувањето на институциите во услови на криза.

2.1. Проверка на хипотезите

Генералната хипотеза со која да се биде припадник на маргинализирана заедница каде многу посилно се изразени стереотипите и предрасудите кои што остануваат како обележје во текот на целиот живот е причина жртвите со години да трпат насилство и да се плашат да пријават до надлежните институции, несомнено беше потврдена најпрвин со резултатите прикажани во графиконите 11 и 12. Дополнително 86 % од испитаниците припадници на маргинализирана заедница посочија дека заедницата во која што живеат влијае/ би влијаела на нивната одлука да пријават семејно насилство. Со ова се потврдува хипотезата на истражувањето дека заедницата има големо влијание врз однесувањето на жртвата на семејното насилство и нејзината одлука да пријави до надлежните институции. Информациите од спроведеното интервју со претставник на ЦСР потврдуваат дека поголем е бројот на пријавени случаи на семејно насилство на лицата кои живеат во урбани средини, наспроти руралните средини и припадниците на маргинализираните заедници, а како причина се наведуваат правилата и нормите на заедницата и помалата концентрација на население, потенцирајќи дека заедницата во која што живее жртвата

влијае на одлуката да пријави семејно насилство. Дополнително, информациите од спроведеното интервју со претставникот од Здружението ЕСЕ укажуваат на тоа дека жените од руралните средини и припадничките на етничките малцинства во недоволна мера се запознаени со законските и со судските можности за заштита од семејно насилство, а како резултат на тоа помал е бројот на пријави и поведени судски постапки за заштита од семејно насилство иницирани од овие групи.

Посебната хипотеза 1 дека притисокот од заедницата и непознавањето на правната регулатива, игра голема улога во темната бројка на случаите на семејно насилство се потврди во целост, со тоа што се потврди генералната хипотеза и резултатите објавени во графиконите 11 и 12. Дополнително, резултатите во графикон 14 покажуваат дека испитаниците не се доволно запознени со постапката за заштита на жртвата, како и помошта која и се нуди. Ова е поврзано со непознавањето на процедурите и законската заштита на жртвите на семејното насилство и ја потврдува помошната хипотеза дека граѓаните не се доволно запознаени со законската регулатива, за што доказ претставува и малиот број на испитаници кои одговориле потврдно на ова прашање. Во графикон број 7 високиот процент на лица кои одговориле дека не би пријавиле и дека не знаат дали би побарале помош во случај на семејно насилство, ни кажува дека граѓаните не се одлучуваат да го пријават насилството, што е директно поврзано со темната бројка на случаи на семејно насилство. Информациите од спроведеното интервју со претставник од

Здружението ЕСЕ потврдија дека немањето на ефективна формална заштита од страна на државата придонесуваат за непријавување на семејното насилство, а како последица на долготрајните системски недостатоци и неефективната заштита на жртвите од страна на државата, последните години има зголемување на бројот на убиства како резултат на семејното насилство.

Посебната хипотеза 2 дека економската зависност и ниското ниво на образование претставуваат причини поради кои жртвите не пријавуваат семејно насилство се потврди со резултатите во прашањето за занимање во Дел 1, каде висок процент од испитаниците се изјасниле како невработени и приматели на парична помош согласно Закон за социјална заштита. Ваквите резултати ја изразуваат реалната состојба на терен.

Дополнително во графикон 8, втора причина која е избрана од испитаниците за непријавување на насилството се финансиските причини како невработеноста и немањето на финансии. Оваа причина е директно поврзана со фактот што живееме во патријархално општество, каде жената има подредена положба, а нејзината функција во семејството не е финансиски да придонесува, туку мажот е тој кој го издржува семејството. Токму оваа состојба ја прави финансиски зависна од насилникот. Информациите од спроведеното интервју со претставниците на ЦСР и Здружението ЕСЕ потврдуваат дека една од причините поради кои не се пријавува семејно насилство најчесто претставува економската односно финансиската зависност.

Посебната хипотеза 3 дека луѓето им веруваат на граѓанските организации и се охрабруваат да побараат правна помош кај нив се потврди најпрво со резултатите во графикон 18 во кој високиот процент на испитаници кои одговориле потврдно на прашањето, укажува на тоа дека граѓаните ги препознаваат Здруженијата на граѓани како институции до кои можат да се обратат и ги користат услугите кои тие ги нудат, а потоа и со резултатите во графикон 19 во кој не само поради испитаниците кои би порале помош во Здруженијата на граѓани, туку уште повеќе заради високиот процент кои одговориле со можеби. Тоа значи дека потребно е повеќе да се работи со населението на терен, да се зголеми едукацијата и да се олесни пристапот до услугите кои им се потребни на граѓаните. Информациите од спроведеното интервју со претставник на ЦСР потврдуваат дека ЦСР Прилеп има одлична соработка со локалните Здруженија на граѓани, а припадниците на маргинализираните заедници ги препознаваат и се обраќаат за помош до истите. Информациите од спроведеното интервју со претставник на Здружение на граѓани укажуваат на тоа дека граѓанските организации традиционално се главната помош и поддршка за жртвите на семејно насилство преку обезбедување правна, психолошка, социјална и др. вид на услуги за жените, а нивните истражувања укажуваат на тоа дека граѓаните во голема мера се задоволни од услугите кои ги нудат.

ЗАКЛУЧОК

Семејното насилство претставува повреда на основните човекови права. Овој вид на насилнички криминалитет претставува сериозен општествен проблем, и е еден од најраспространетите облици на насилство. Се појавува во разни облици и видови и остава сериозни и долготрајни последици врз жртвата. Не постои изговор за насилството во семејството. Семејството е примарната институција каде луѓето ги учат улогите на сопруг и сопруга, родител и дете, но и место каде лицата за прв пат доживуваат насилство.

Денес правната регулација на семејното насилство во Република Северна Македонија има направено исклучителен напредок и оваа појава е инкриминирана во повеќе закони и законски одредби и тоа: Кривичен законик; Закон за семејство; Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство; Закон за заштита на децата; Закон за спречување и заштита од дискриминација; Закон за бесплатна правна помош; како и со бројни ратификувани меѓународни документи со кои се врши регулација на овој криминалитет како што е Истанбулската конвенција.

Насилството може да појави во неколку облици и видови. Постојат четири видови на семејно насилство и тоа: насилство врз жената, насилство врз мажот, насилство врз децата и насилство врз повозрасните личности. Како најзначајни облици во кои се јавува семејното насилство се: физичкото насилство, психичкото насилство, сексуалното насилство и економското насилство. Насилството често е застапено во два и повеќе облици, односно истите се комбинираат.

Семејното насилство е посебна форма на родово каде како најчести жртви се јавуваат жените. Главна причина за опстојувањето на семејното насилство се традиционалните патријархални сфаќања и подредената положба на жената во однос на мажот во сите сфери на општественото живеење. Улогите и стереотипите во општеството дополнително влијаат на општо прифатеното правило дека врз жената може да се применува насилство. Нарамноправноста на жената манифестирана преку нејзината положба во општеството, бракот и семејството, извира од патријахалната структура во општеството дефинирајќи ја доминантната положба на мажот и инфериорната положба на жената. Определената активна улога на мажот во општеството му обезбедува концентрација на моќ и власт со

рамките на бракот и семејството. Бидејќи оној кој ги поседува ресурсите ја има моќта, тој почесто се појавува и како извршител на делата на семејно насилство. Жената која има малку социјални ресурси ја прави зависна од мажот, а со тоа и нејзиното двоумење за напуштање на насилната заедница. Зависноста значи дека тие имаат помалку опции и малку средства кои може да им помогнат да се соочат со или да го сменат однесувањето на нивниот маж. Причините поради кои жените најчесто остануваат во насилната средина варираат од љубов па се до терор. Но, постојат и практични причини поради кои жените остануваат, а тие се: стравот од последиците доколку го напуштат насилникот, стравот од немањето каде да оди односно да стане бездомник, страв да не ги загубат односно да не останат без своите деца и сл.

Семејното насилство остава трајни последици на жртвата. Најпогубна форма на семејно насилство која припаѓа во овој облик претставува феминицидот, кој е директна последица на семејното насилство. Во Република Северна Македонија феминицидот не е препознаен како посебно кривично дело, односно семејното насилство претставува отежнувачка околност при извршување на кривичното дело “Убиство“. Согласно расположливите анализи утврдено е дека во предметите за убиства на жени, најголем дел од кривичните дела можат да се класифицираат како феминициди, како и дека најчесто убиството се случило во заедничкиот дом. Поразителен е фактот што жените се најнебезбедни во своите домови.

Органите на државната власт и сите инволвирани страни се обврзани да преземаат превентивни мерки и активности за да спречат какво било дејствие на семејно насилство, како и сите соодветни законодавни, управни, судски и други мерки за заштита на жртвите, истражување и казнување на сторителите. Институциите мора да постапуваат итно со посебно внимание на интересите на жртвата. Заштитата на лицето кое се осмелило да пријави до надлежните органи дека е жртва на семејно насилство е исклучително важна, бидејќи причината поради која темната бројка на овие случаи е многу повисока од бројката на пријавени случаи претставува стравот од реваншизам, зголемувањето на интензитетот на насилството и недовербата во институциите, односно фактот што жртвата верува дека никој не може и помогне.

Припадниците на маргинализираната заедница имаат одредени карактеристики кои ги ставаат во понеповолна положба од останатите, односно поподложни на насилство имајќи ограничен пристап до правата. Културата, менталитетот, начинот на воспитување,

традициите, родовите улоги и општествените верувања претставуваат фактори зашто маргинализираните заедници се подложни на насилство. Најчестите последици се: сиромаштија, дискриминација, стигматизација и отфрленост од општеството, немање пристап до соодветна здравствена заштита, но и заштита од институциите. Да се биде дополнително и жртва на семејно насилство претставува состојба на општествено ниска положба и беспомошност. Со изработката на овој труд се докажа дека припадниците на маргинализираните заедници, со фокус на Ромите и лицата од руралните средини статистички помалку пријавуваат семејно насилство од граѓаните во урбаните заедници, а како причина за тоа е влијанието на заедницата во која што припаѓаат. Дополнително, истражувањето докажа дали припадноста на маргинализирана заедница претставува негативен показател за зголемување на темната бројка на случаи на семејно насилство, имајќи го во предвид нискиот животен стандард, слабото познавање на правата и економските услови на населението.

Како што посочив претходно во трудот, улогата на граѓанските организации не е само во давањето на услуги, туку е непроценлива во поглед на информациите со кои располагаат. Тие работат на терен со своите целни групи и имаат од прва рака податоци за фактичката состојба. Така можат да интервенираат служејќи се со релевантни податоци за законски застапувања и општествени промени, онаму каде што статистиката покажува дека е потребно. За семејното насилство имаме бројни извештаи и анализи благодареејќи на работата на здруженијата кои постојано работат на терен и собираат податоци. Граѓанските организации комбинираат професионални правни услуги со активизам на заедницата, со цел на сите жртви да им се гарантира можноста да ги заштитат своите права во согласност со стандардите и правниот поредок. Оттука со овој труд се потврди мислењето дека припадниците на маргинализираните заедници им веруваат на граѓанските организации кои работат на територијата на Република Северна Македонија и се занимаваат со оваа тематика, услугите кои тие и ги нудат, како и нивната препознатливост од страна на луѓето во поглед на превенција и асистенција со семејното насилство. Секој облик на насилство со кое се загрозува физичката или психичката благосостојба на луѓето, без разлика на нивниот пол, етничка припадност, припадност на маргинализирана група и сл. значи кршење на основните загарантирани права кои се неприкосновен темел на демократското општество.

ПРЕПОРАКИ

Превенцијата има несомнено голема улога во намалувањето на бројот на случаи на семејно насилство. Потребно е да се зборува јавно за овој проблем и општеството на национално ниво да превземе одговорни мерки за превенција со цел да се спречи насилство во семејството. Поддршката која жртвата на насилство е потребно да ја добие треба да вклучува: финансиска помош, домување, постојана заштита, правна и емоционална поддршка. Ако жртвата не е сигурна дека овие услуги и се достапни, може да ја спречи да замине. Дополнително, соработката и координацијата на работата на Полицијата, правосудните органи, социјалните служби и сите останати инволвирани страни, потребно е да се подигне на највисоко ниво. Од исклучителна важност има донесувањето на превентивни мерки, активности и кампањи за препознавање на последиците и совети за превенција од насилство. Потребно е сите надлежни институции да постапуваат совесно и ефикасно за да и се овозможи на жртвата на семејното насилство соодветна и навремена заштита. Но, тоа не претставува само обврска на државата, туку е обврска на секој од нас.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Закон за семејството, пречистен текст Сл. весник на РМ, бр. 153 од 20.10.2014 год.
- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, Службен Весник на РМ бр. 24/2021 од 29.01.2021 година, се применува од: 06.05.2021 год.
- Закон за заштита на децата, консолидиран текст, февруари 2021 година
- * Консолидираниот текст на Законот за заштита на децата ги опфаќа: Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.23/13; Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.12/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.44/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.144/14); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.10/15); Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.25/15), Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.150/15), Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.192/15, Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.27/16, Законот за дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.163/17, Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.21/18 и Законот за изменување и дополнување на Законот за заштита на децата („Сл.весник на Република Македонија“ бр.198/18, во кои е означено времето на нивното влегување во сила.
- Кривичен закон, Пречистен текст, Службен весник на Република Македонија број 80/99, број 4/2002 година, број 43/2003, број 19/2004, број 81/2005, број 60/06, број 73/06, број 7/08, број 139/08, број 114/09, број 51/11, број 135/11 , 185/11, број 142/12,

број 166/12, број 55/13, број 82/13, број 14/14, број 27/14, број 28/14, број 115/14 и број 132/14.

- Закон за правда за децата, Службен Весник на РМ, бр.148 од 29.10.2013 год.
- Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен Весник на РСМ, бр. 258 од 30.10.2020 год.
- Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, Службен Весник на РМ, бр. 138 од 17.09.2014 год.
- Закон за бесплатна правна помош, донесен на 16 мај 2019 г., а објавен во Службен Весник на РСМ на ден 22.05.2019 год.
- Закон за социјална заштита, „Службен Весник на РСМ“ бр.104/2019, http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf
- Закон за здруженија и фондации, „Службен весник на РМ“ бр.52/2010 од 16.04.2010, <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/623772ADC92FEE42A1DB496E1E190648.pdf>
- Устав на Р. Северна Македонија Собрание на РСМ, 17 ноември 1991 година, <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>
- Европска Конвенција за права на децата, Резолуција 44/24, 20 Ноември 1989 година
- Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство (Истамбулска конвенција) ратификувана на 22.12.2017 година, стапи на сила на 01.07.2018;
- Цеков А., Анализа на потребите од усогласување на кривичниот законик со истанбулската конвенција во Република Северна Македонија Д-р Ристеска М., Центар за истражување и креирање политики и Македонско женско лоби, Скопје, 2019;
- Цеков, А., Анализа на перцепцијата на граѓаните за граѓанското општество, Центар за истражување и креирање политики, Скопје, 2018;

- Михов С., Се казнува ли семејното насилство? Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените, Скопје – ЕСЕ, 2019;
- Балшиќевска М. и др., Извештај за напредокот на Р. Северна Македонија при спроведувањето на националниот акциски план за имплементација на Истанбулската Конвенција, Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство октомври 2018 - октомври 2020, 2021;
- Димушевска Е. и др., Анализа на економските предизвици со кои се соочуваат жените жртви на семејно насилство кои ја напуштиле насилната средина, Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, 2019;
- Димушевска Е., Шкријел С. Мапирање на достапните услуги за жени жртви на семејно насилство во Република Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, Скопје, 2016;
- Родовиот аспект и жртвите на родово базираното и семејното насилство во Законот за социјална заштита на Република Северна Македонија, Национална мрежа против насилство врз жени и семејно насилство, ноември 2019;
- Трајановска Љ., Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство во Р. Македонија, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - Глас против насилство, Скопје, 2017;
- Извештај од судско набљудување на кривични и граѓански предмети за семејно насилство, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ЕСЕ, Скопје, 2020;
- Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Северна Македонија – ЕСЕ, Скопје, 2000;
- Михов С., Кривичноправна заштита на жените жртви на семејно насилство Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, 2019;

- Општи правила и услови за воспоставување на сервис за обезбедување на правна и психо-социјална поддршка на ранливи жртви на насилни кривични дела, Македонско здружение на млади правници, СОС Детско село, Скопје, 2018;
- Протокол за меѓусебна соработка на надлежните институции и здруженија за заштита и спречување од семејно насилство, Службен весник на РМ, бр. 143 од 24.08.2015 година, <https://mtsp.gov.mk/content/pdf/pravilnicisocijalna/protokol.pdf>
- Цветковиќ И., Истражување на опсегот на родово засновано насилство врз жени и девојки на јавниот простор во општина Тетово, Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници, Скопје 2019;
- Тозија Ф., Постапување на здравствените работници како одговор на родово базирано насилство, вклучувајќи ги и лицата со попреченост, ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување, Скопје 2020;
- Родов аспект на социјалните и економските ефекти од кризата предизвикана од пандемотската криза со коронавирусот (COVID19), Реактор – Истражување во акција, Скопје, декември 2020;
- Водич за жртви на семејно насилство, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените ЕСЕ, 2017;
- Гелевска М., Мишев С., Анализа на законска рамка и институционален одговор кон насилството врз жените, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените ЕСЕ, Скопје, ноември 2017;
<http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/Analiza%20na%20zakonska%20ramka.pdf>
- Влијанието на судските такси и трошоци и информираноста за ослободување од плаќање судски трошоци како пречка или можност до судска заштита за жени што претрпеле, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените ЕСЕ, мај 2021;
<http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2021/1/Vlijanieto%20na%20sudskite%20taksi.pdf>

- Истражување за знаењето, ставовите, практиките и социјалните норми на родителите и старателите поврзани со насилството врз децата , УНИЦЕФ, 2017;
- Извештај во сенка за имплементација на Стратегијата за родова еднаквост 2018/2019, Реактор- Истражување во акција, Скопје, 2021;
- Прирачник за постапување на судовите во постапките за заштита од семејно насилство, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените ЕСЕ, 2015;
- Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на република македонија, 2018-2023, август, 2018;
- Cost and quality of access to justice for women who suffered domestic violence, Association for emancipation, solidarity and equality of women, Skopje, 2019;
<http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2020/Cost%20and%20benefit%20analysis%20domestic%20violence%202020.pdf>
- https://data.unicef.org/topic/child_protection/violence/violent-discipline/
- <http://www.pravo.org.mk/documentlaws.php>
- <https://www.pravdiko.mk/>
- <https://www.akademika.com.mk/>

ПРИЛОЗИ: Истражување за состојбата со семејното насилство во маргинализираните заедници

- Прилог 1

Анкетен прашалник

Дел А: Избор на респондент-група

1. Пол

- а) машки**
- б) женски**
- в) друго**

2. Возраст

- а) 18 – 30**
- б) 31 – 45**
- в) 46 – 60**
- г) над 60 години**

3. Степен на образование

- а) основно образование**
- б) средно образование**
- в) вишо образование/ виша стручна подготовка**
- г) високо образование**
- д) без образование**

4. Занимање:

- а) студент/ка**
- б) вработен/а**
- в) невработен/а**
- г) земјоделец/земјоделка**
- д) примател/ка на парична помош согласно Закон за социјална заштита**

5. Етничка припадност:

- а) Македонска
- б) Албанска
- в) Ромска
- г) Турска
- д) друго _____

6. Општина

- а) Прилеп
- б) Кривогаштани
- в) Долнени

7. Дали сте припадник на маргинализирана група на граѓани

- а) Да
- б) Не

Дел Б: Истражување за состојбата со семејното насилство

1. Каква е вашата емотивна и брачна состојба?

- а) брачна заедница
- б) вонбрачна заедница
- в) разведен/а
- г) емотивна врска
- д) друго _____

2. Како би го оцениле Вашиот однос со партнерот, на скала од 1 до 5 (при што 1 е најслаб, а 5 е високо стабилен однос)?

-1 -2 -3 -4 -5

**3. Кои од следниве зборови, најдобро би го опишале Вашиот однос со партнерот?
(можни се повеќе одговори)**

- а) љубов
- б) среќа
- в) тага
- г) болка
- д) измачување
- ѓ) љубомора
- е) мир
- ж) пари
- з) моќ
- с) добро

4. Дали знаете што претставува семејното насилство?

- а) да
- б) не доволно
- в) немам никакви познавања

5. Дали сметате дека сте или сте биле жртва на семејно насилство?

- а) да
- б) не (премини на 7-то прашање)
- в) не сака да одговори (премини на 7-то прашање)
- г) друго _____

6. Доколку на претходното прашање одговоривте “ДА“, на каков облик на семејно насилство сте или сте биле жртва?

- а) физичко
- б) психичко
- в) економско
- г) сексуално
- д) друго _____

7. Доколку сте/би биле жртва на семејно насилство дали сте/би побарале помош?

- а) да
- б) не
- в) не знам
- г) друго _____

8. Дали знаете поради кои причини жртвите најчесто не пријавуваат семејно насилство? (можни се повеќе одговори)

- а) страв од насилникот
- б) немаат каде да одат
- в) недоверба во институциите
- г) финансиски причини (невработеност, немање на финансии)
- д) веруваат дека насилникот ќе се промени
- ѓ) веруваат дека е нивна вина
- е) немаат поддршка од најблиските
- ж) друго _____

9. Дали знаете каде да се обртите (во која институција) во случај на семејно насилство?

- а) да, во _____
- б) не
- в) немам никакви познавања

10. Дали во општината/селото во која/кое живеете ги имате на располагање институции кои ви/би ви помогнале во случај на семејно насилство?

- а) да
- б) само некои _____
- в) не, треба да одам во најблискиот/ката град/општина

11. Дали сметате дека заедницата во која што живеете влијае/би влијасела на вашата одлука да пријавите семејно насилство?

- а) да

- б) не
- в) не знам

12. Дали се плашите/би се плашеле од осуда од околината?

- а) да
- б) не
- в) не знам
- г) друго _____

13. Според вас поради кои причини најчесто се врши семејно насилство? (можни се повеќе одговори)

- а) финансиски проблеми
- б) љубомора
- в) недоверба во партнерот
- г) алкохолизам
- д) употреба на недозволени супстанции
- ѓ) друго _____

14. Дали сметате дека на жртвите на семејно насилство им се нуди навремена и соодветна помош?

- а) да
- б) не
- в) не знам
- г) друго _____

15. Дали сметате дека ненавремено побараната помош може да биде причина за убиство при вршење семејно насилство?

- а) да
- б) не
- в) не знам
- г) друго _____

16. Доколку имате сознанија за семејно насилство во вашата блиска околина, дали би пријавиле до надлежните институции?

а) да

б) не

в) можеби

г) не се мешам во приватните работи на другите

17. Дали сте запознаени со работата на здруженијата на граѓани?

а) да

б) не

в) сум слушнал/нешто, но не сум многу запознаен/а

18. Дали досега сте користеле некоја услуга од Здружение на граѓани?

а) да

б) не

19. Дали би побарале помош при случај на семејно насилство во Здружение на граѓани?

а) да

б) не

в) не знам

г) можеби

Дел В: Дополнителни коментари

Прашалник за интервју

Респондент

1. Согласно Вашата статистика колкав е бројот на пријавени случаи на семејно насилство во периодот од 2015-2020 година?

2. Дали сметате дека има тренд на зголемување или намалување на бројот на пријавени случаи на семејно насилство во наведениот период?

3. Кој се јавува повеќе како жртва, мажите или жените?

4. Кои се причините поради кои најчесто се врши семејно насилство?

5. Дали мислите дека жртвите се охрабруваат да пријават семејно насилство?

6. Поради кои причини жртвите најчесто не пријавуваат семејно насилство?

7. Дали е поголем бројот на пријавени случаи во урбани или рурални средини и поради кои причини сметате дека е така?

8. Дали сметате дека заедницата во која што живее жртвата влијае на одлуката да пријави семејно насилство?

9. Кои облици на семејно насилство најчесто се пријавуваат?

10. Дали сметате дека ненавремено побараната помош е причина за зголемениот број на феминициди во последните години?

11. Дали сметате дека граѓаните ги препознаваат здруженијата на граѓани како институција до која можат да се обратат и да побараат помош во случаи на семејно насилство?

12. Дополнителни коментари
